

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ КОРАБЛЕБУДУВАННЯ
ім. адмірала Макарова
ФАКУЛЬТЕТ ЕКОНОМІКИ МОРЯ
КАФЕДРА ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ТА БЕЗПЕКИ

«Допустити до захисту»

зав. кафедри

д.е.н., професор Єфімова Г.В.

(наукова ступінь, вчене звання, П.І.Б. завкафедрою)

_____ “ ____ ” _____ 2021 р.

(підпис зав. кафедрою)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття ступеню вищої освіти **магістр**

на тему: **Транскордонне співробітництво як специфічна**

сфера міжнародних економічних відносин: порівняльний аналіз

європейського та вітчизняного досвіду

Виконав: студент 6 курсу, групи 6451м

Спеціальності 051 Економіка

ОП Міжнародна економіка

(шифр і назва спеціальності)

Смордінов І.П.

(прізвище та ініціали)

Керівник к.е.н., доцент кафедри Марущак С.М.

(прізвище та ініціали)

Миколаїв – 2021 р.

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ КОРАБЛЕБУДУВАННЯ
ІМЕНІ АДМІРАЛА МАКАРОВА**

Факультет економіки моря
Кафедра економічної політики та безпеки
Освітній рівень – другий (магістерський)
Галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки
Спеціальність 051 Економіка
Освітня програма – Міжнародна економіка

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри економічної
політики та безпеки

_____ Г. В. Єфімова
« ____ » _____ 2021 року

**ЗАВДАННЯ
НА ВИПУСКНУ ДИПЛОМНУ РОБОТУ
на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»**

Студенту _____ Смородінову Ігорю Петровичу

(Прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи: Транскордонне співробітництво як специфічна сфера міжнародних економічних відносин: порівняльний аналіз європейського та вітчизняного досвіду

Керівник роботи к.е.н., доцент кафедри Марущак С.М.

Затверджені наказом ректора № _____ від « ____ » _____ 2021 року

2. Термін подання роботи: 07.12.2021р.

3. Вихідні дані по роботі: законодавчі та нормативно-правові акти ЄС, Верховної Ради України, офіційні дані Державної служби статистики України, дані соціологічних опитувань, наукові праці вітчизняних та зарубіжних науковців, матеріали науково-практичних конференцій, матеріали, розміщені у мережі Інтернет тощо

4. Перелік питань, що належать до розробки (найменування розділів) теоретико-методичні засади транскордонного співробітництва як специфічної сфери міжнародних економічних відносин, порівняльний аналіз європейського та вітчизняного досвіду транскордонного співробітництва, впровадження європейського досвіду та перспективні напрямки розвитку транскордонного співробітництва в Україні

5. Перелік презентаційних матеріалів: Суб'єкти ТКС, Принципи ТКС, Типи єврорегіонів за організаційно-правовою ознакою, Основні правові акти, прийняті Конгресом місцевих і регіональних влад Ради Європи стосовно ТКС, Приклади транскордонної співпраці в Європі в другій половині 50-х-60-х рр. ХХ століття, Динаміка ВРП на душу населення в єврорегіоні «Карпатський», Рівень зайнятості населення працездатного віку за областями, Рівень активності за видами економічної діяльності, Проблемні питання розвитку ТКС в Україні, Напрями вирішення проблем застосування інституціолізованих форм ТКС в Україні, Структура морського кластера, Етапи створення транскордонного морського кластера

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Визначення наукового керівника роботи	01.09.2021р.	
2.	Вибір теми роботи та її узгодження з науковим керівником	15.09.2021р.	
3.	Вивчення друкованих та електронних джерел, економічних реалій, методичних та наукових видань з теми роботи	01.10.2021р.	
4.	Складання попереднього плану роботи, узгодження його з науковим керівником	01.10.2021р.	
5.	Збір статистичної інформації в термін проходження практики на базовому підприємстві (установі, організації)	В термін практики	
6.	Розробка теоретичного розділу	15.10.2021р.	
7.	Розробка аналітичного розділу	30.10.2021р.	
8.	Розробка проектного розділу	15.11.2021р.	
9.	Розробка вступу, висновків, списку використаної літератури та додатків	29.11.2021р.	
10.	Редагування рукопису роботи магістранта та ознайомлення з ним наукового керівника	1.12.2021р.	
11.	Розробка проекту автореферату роботи	06.12.2021р.	
12.	Усунення зауважень наукового керівника та завершення роботи	06.12.2021р.	
13.	Подання рукопису кваліфікаційної роботи, автореферату, демонстраційного матеріалу та доповіді на попередній захист	07.12.2021р.	
14.	Розробка проекту демонстраційного матеріалу та доповіді	12.12.2021р.	
15.	Подання роботи і автореферату рецензенту та отримання рецензії	20.12.2021р.	
16.	Захист роботи перед ДЕК	23.12.2021р.	

Науковий керівник _____
 (підпис) (прізвище та ініціали)

Студент _____
 (підпис) (прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ЯК СПЕЦИФІЧНОЇ СФЕРИ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН.....	7
1.1. Транскордонне співробітництво як важливий чинник системи регіонального розвитку та специфічна сфера міжнародних економічних відносин	7
1.2. Основні форми економічного співробітництва прикордонних територій.....	13
1.3. Правове поле європейського ТКС.....	21
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1.....	28
РОЗДІЛ 2. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ТА ВІТЧИЗНЯНОГО ДОСВІДУ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА.....	29
2.1. Дослідження динаміки транскордонного співробітництва в Європі.....	29
2.2. Аналіз стану та тенденцій розвитку ТКС в Україні на прикладі єврорегіонів.....	37
2.3. Соціологічна оцінка тенденцій розвитку ТКС прикордонних регіонів України	45
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2.....	53
РОЗДІЛ 3. ВПРОВАДЖЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ ТА ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В УКРАЇНІ.....	55
3.1. Розвиток інституціолізованих форм ТКС в Україні як перспективний напрям його вдосконалення.....	55
3.2. Стан, напрями вдосконалення та імплементація правових норм Європейського Союзу з питань ТКС у законодавство України.....	60
3.3. Обґрунтування створення транскордонного морського кластера в Чорноморському регіоні як ефективної форми ТКС в Україні.....	65
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3.....	75
ВИСНОВКИ.....	77
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	80

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Глобалізація і інтеграція – явища притаманні сучасному етапу розвитку, прискорені темпи розвитку науково-технічного прогресу, новітніх технологій є тими чинниками, які дозволяють змінювати сам уклад життя. Розширення Європейського Союзу, вступ України до СОТ, світова економічна криза, інші процеси глобалізації мають суттєвий вплив на соціально-економічний розвиток української держави. Життя ставить перед українським суспільством нові виклики зовнішнього і внутрішнього походження, які у своїй сукупності спричиняють різку диференціацію українських регіонів, насамперед прикордонних, в першу чергу за інтегральним показником, яким є показник рівня людського розвитку. Така диференціація спричинює соціальну напруженість і веде до наростання відчуженості між громадами та регіонами, що становить загрозу національній безпеці української держави. Важливим кроком для виходу із такого становища є використання потенціалу транскордонного співробітництва як інноваційного інструменту державної регіональної політики.

Актуальність дослідження визначається вище сказаним і зростаючою роллю морських кластерів в умовах переходу української економіки до інноваційного способу розвитку. У зв'язку з цим завдання формування єдиної інноваційної інфраструктури, забезпечення ефективного використання науково-технічного потенціалу Чорноморського Єврорегіону, створення умов для модернізації морської галузі та прискореного розвитку її найбільш встигаючого, конкурентоспроможного сегменту набувають головного значення.

Питання транскордонного співробітництва, його законодавчого регулювання на європейському і національному рівнях, форм і організації розглядаються в працях українських і зарубіжних науковців – К. Гороховська, О. Гребельник, О. Демедюк, А. Дунська, С. Коваленко, В. Шипоша, В. Цеханович, Н. Стрижиченко, Н. Самойленко, І. Михалків, Л. Мельник, Л. Літвін та ін. Але форми ТКС дуже різноманітні, існує багато проблем по його організації, нормативно-законодавчим забезпеченням, спільним діям. Тому тем роботи актуальна і важлива.

Мета і завдання дослідження. Метою кваліфікаційної роботи є узагальнення теоретичних основ, систематизація європейського і українського практичного досвіду транскордонного співробітництва як специфічної сфери міжнародних економічних відносин, порівняння досягнень та проблем для вироблення рекомендацій щодо перспектив його розвитку в Україні.

Досягнення поставленої в роботі мети стало можливим після вирішення наступних завдань:

- визначити сутність транскордонного співробітництва як важливого чинника системи регіонального розвитку та специфічної сфери міжнародних економічних відносин;
- описати основні форми економічного співробітництва прикордонних територій ;
- систематизувати інформацію про правове поле європейського ТКС;
- дослідити динаміку транскордонного співробітництва в Європі;
- проаналізувати стану та тенденції розвитку ТКС в Україні на прикладі єврорегіонів;
- виконати соціологічну оцінку тенденцій розвитку ТКС прикордонних регіонів України;
- обґрунтувати процес розвитку інституціалізованих форм ТКС в Україні як перспективний напрям його вдосконалення;
- визначити стан, напрями вдосконалення та рівень імплементації правових норм Європейського Союзу з питань ТКС у законодавство України;
- обґрунтувати створення транскордонного морського кластера в Чорноморському регіоні як ефективної форми ТКС в Україні.

Об'єктом дослідження є процеси транскордонного співробітництва.

Предметом дослідження є теоретичні, методичні та практичні аспекти організації та функціонування різних форм ТКС в Європі та Україні.

Методичною основою дослідження є наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених-економістів, присвячені проблемам транскордонного співробітництва. Інформаційною базою дослідження є законодавчі та нормативно-правові акти ЄС, Верховної Ради України, офіційні дані Державної служби статистики України, дані соціологічних опитувань, наукові праці

вітчизняних та зарубіжних науковців, матеріали науково-практичних конференцій, матеріали, розміщені у мережі Інтернет тощо.

Наукова новизна результатів дослідження полягає в систематизації європейського та українського досвіду ТКС для його використання в стратегічному плануванні розвитку, обґрунтуванні доцільності створення транскордонного морського кластера в Чорноморському регіоні шляхом співставлення необхідних і наявних в регіоні передумов для цього та розробці алгоритму процесу з метою отримання цілого ряду економічних ефектів на рівні держави, регіону, підприємств-учасників.

Практичне значення одержаних результатів полягає у систематизованій інформації про нормативно-законодавчу основу ТКС на рівні європейському та національному, кращий досвід ТКС в Україні та ЄС, фактичні докази доцільності кластерогенезу в Чорноморському регіоні, яка може стати довідковою для суб'єктів ТКС та органів влади, зацікавлених в розвитку ТКС.

Апробація результатів дослідження. Окремі положення і висновки дослідження були оприлюднені на Всеукраїнських наукових економічних читаннях «Сучасні тренди морегосподарювання», присвячених пам'яті першого декана Інженерно-економічного факультету НУК професора Василя Чангировича Лі (м. Миколаїв, 2021р.), за результатами опубліковано статтю в журналі «Економіст» №12. 2021; на X Міжнародній науково-практичній конференції «Trends of development modern science and practice» (м. Стокгольм, Швеція, 2021р.), матеріали розміщено на сайті конференції.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, додатків і списку використаної літератури. Загальний обсяг роботи становить 91 сторінок і містить 1 таблицю, 36 рисунків, список використаних джерел із 100 найменувань, що займає 9 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ЯК СПЕЦИФІЧНОЇ СФЕРИ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН

1.1. Транскордонне співробітництво як важливий чинник системи регіонального розвитку та специфічна сфера міжнародних економічних відносин

В умовах інтенсивного розвитку процесів міжнародної економічної інтеграції досить багато різних економічних явищ в сучасному світі також розвиваються прискореними темпами. Саме так можна охарактеризувати тенденції розвитку транскордонного співробітництва (ТКС).

Для України ТКС – один з перспективних і ефективних напрямків розвитку прикордонних територій та налагоджування міжнародних зав'язків. Географічне та геополітичне положення України визначає потенційні можливості нашої держави щодо розвитку взаємовигідних відносин з сусідніми державами. Державний кордон України складає 6990,982 км, вона має спільний кордон з таким Республіками як Словачка, Білорусь, Молдова, Польща, а також з Румунією, Угорщиною, Російською Федерацією. Чорне море розділяє Україну й Туреччину, Болгарію та Грузію. Через Україну пролягають торгові і туристичні шляхи, які з'єднують Європу і Азію [34].

В Законі України (ЗУ) «Про транскордонне співробітництво» (ТКС) визначено, що це спільні дії, спрямовані на встановлення і поглиблення економічних, соціальних та ін. відносин між їх суб'єктами і учасниками у межах компетенції, визначеної в законодавствах держав [36]. ТКС має за мету налагодження добросусідських відносин між учасниками, їх взаємодія, в результаті чого сторони зможуть спільно вирішувати різні завдання як місцевого, так і регіонального розвитку. Зазначене в ЗУ відповідає визначенню ТКС, прийнятому ЄС.

Перше визначення терміну ТКС зустрічається у Європейській рамковій конвенції про транскордонне співробітництво або Мадридська Конвенція, яку підписали в Мадриді в 1980 р. країни-члени Ради Європи: «будь-які спільні дії, спрямовані на посилення та поглиблення добросусідських відносин між територіальними общинами або властями, що знаходяться під юрисдикцією двох або декількох договірних сторін, а також укладання з цією метою будь-яких необхідних угод або досягнення домовленостей» [11, 14]. В Конвенції також визначаються такі суб'єкти як територіальні общини або органи влади – «громади або органи, які здійснюють місцеві та регіональні функції, та визнаються як такі внутрішнім законодавством кожної держави» [14]. Наразі з європейського та українського досвіду ТКС можна зробити висновки, що це надзвичайно ефективна форма взаємодії прикордонних територій.

У квітні 2014р. уряд України ухвалив «Концепцію реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади» [34]. Вона визначила початок реформи децентралізації, кінцевою метою якої є перетворення місцевого самоврядування та територіальної організації влади в ефективний механізм для забезпечення оптимальних умов життя громадян на територіях, об'єднаних в громади, об'єднання зусиль держави і громади на шляху їх розвитку [49]. Конкретними цілями реформи децентралізації є забезпечення населення сучасною медициною й освітою, доступними та якісними адміністративними, комунальними, соціальними послугами, дорогами в відмінному стані, чистими й освітленими вулицями тощо, тобто, на задоволення інтересів жителів територіальних громад [18]. Державна політика щодо територіального розвитку відображається в Державній стратегії регіонального розвитку на 2021-2027рр. [38]. Стратегія є основним документом, який визначає принципи реалізації секторальних стратегій розвитку, сталого розвитку та використання природних ресурсів. Вона визначає пріоритети сталого розвитку регіонів та розроблена відповідно до Цілей сталого розвитку України до 2030р., затверджених Указом Президента України від 30 вересня 2019р. Такими цілями є подолання бідності; сприяння благополуччю населення; сприяння

всеохоплюючому та сталому економічному зростанню, повній зайнятості населення та умовам гідної праці; забезпечення безпеки та життєстійкості населених пунктів; активізація діяльності в рамках глобального партнерства [39].

Враховуючи зазначене вище, саме ТКС є одним з надзвичайно ефективних інструментів досягнення цілей сталого розвитку України [36, 39]. Державна політика України проголошує одним з найважливіших стратегічних пріоритетів курс на європейську інтеграцію. Транскордонне співробітництво є важливим взаємо-ефективним інструментом стосовно реалізації європейської інтеграції нашої держави. Використання можливостей транскордонного співробітництва розкриває шляхи для вирішення завдань прикордонних територій як наприклад зниження рівня диференціації за інтегральним показником рівня людського розвитку, яка провокує соціальну напруженість і може привести до конфліктів між громадами та регіонами; економічний та соціальний розвиток на основі реалізації спільних проєктів тощо.

Сталий регіональний розвиток в пріоритеті реалізації державної політики багатьох країн [1]. Зокрема, досягнення цієї мети є спільним для країн Європи, країн-членів ЄС, в тому числі і України. В даному контексті міжрегіональне та транскордонне співробітництво є загально визнаною і однією з найважливіших форм регіонального розвитку [1]. При чому таке співробітництво однаково результативне як для окремих регіонів, так і для країни в загальному.

Так, на думку К.В. Гороховської, ТКС як спосіб співробітництва дозволяє узгоджувати та координувати взаємовигідні спільні дії суміжних прикордонних територій сусідніх держав, що сприяє розвитку транскордонних регіонів, об'єднанню зусиль щодо вирішення різного роду проблем і завдань – вдосконалення і розбудова транскордонної інфраструктури, забезпечення екологічного стану, спільне використання водних ресурсів, просторове облаштування тощо [4]. Окрім того ТКС не тільки дозволяє вирішувати поточні проблеми спільно, але й дає нові можливості і резерви для активізації господарської діяльності в периферійних територіях регіонів, мобілізації природно-ресурсного потенціалу і підвищення конкурентоспроможності [4].

Вище зазначене свідчить про значну роль, яка відводиться ТКС в ЄС, про необхідність посилення, активації, координації ТКС в Україні в контексті розвитку транскордонних регіонів. Оскільки в Європі накопичено чималий і ефективний досвід ТКС, для України цей досвід – це керівництво до дії. Природньо, досвід ТКС ЄС потрібно переймати з огляду на характерні національні особливості України. Отже, для вирішення проблем і визначення перспектив розвитку, розглянемо основні теоретичні положення ТКС.

ТКС здійснюється на територіях принаймні двох сусідніх держав. Це така особлива форма співпраці територіальних громад, які розділені державними кордонами, належать різним державам, але мають так багато спільного – схожу мову, традиції, культуру, ментальність, часто – родинні зв'язки, ділові відносини, спільні інтереси щодо навколишнього оточення та часто схожих проблем.

Регіони держави, які знаходяться біля кордону називаються прикордонними. Позаяк вони знаходяться на деякому віддаленні від центру країни, рівень їх розвитку може бути нижче. Тобто, існує думка про певну асиметрії в розвитку центральних і прикордонних регіонів. Зокрема, статистичний аналіз демонструє різні рівні економічного і соціального розвитку. При цьому в кожному регіоні є проблеми і цілі щодо підвищення життя населення без розділення його за територіальними ознаками. І ці проблеми потрібно вирішувати.

Як уже зазначалося, в Україні наразі проходить реформа децентралізації. Вона також є успішною європейською практикою. Ніхто не буде вибудовувати сприятливі умови для життя і розвитку краще, ніж люди, які в цьому зацікавлені. Спільний інтерес в досягненні кращого рівня життя мають люди, які живуть по суті разом. І ідея про те, що досягати результатів спільними зусиллями, більш ефективно доведена на прикладі ТКС в ЄС.

Суб'єктами ТКС, за статтею 1 Закону України Про транскордонне співробітництво є – рис. 1.1. [36].

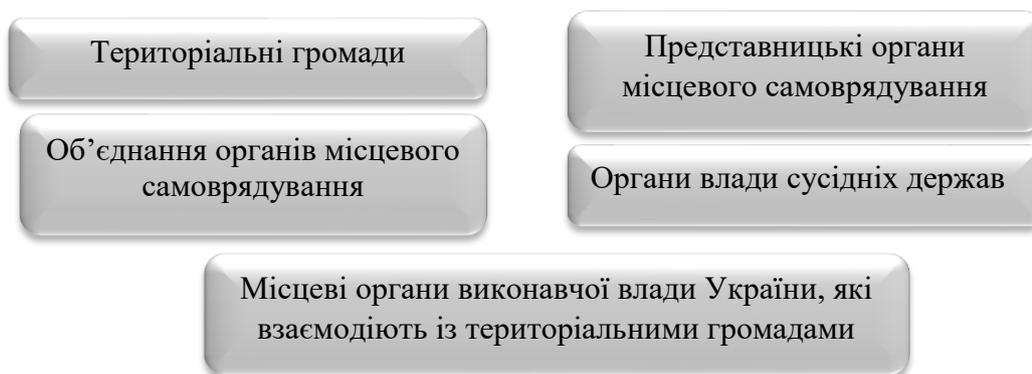

Рис. 1.1. Суб'єкти ТКС

Джерело: розроблено автором на основі [36]

Згідно Закону України Про місцеве самоврядування [46], який дає визначення системі місцевого самоврядування в Україні, засадам організації та здійснення його діяльності, тлумачить правовий статус, сферу відповідальності органів та посадових осіб: 1) територіальна громада – це жителі, яких об'єднує необхідність проживати разом і постійно в селі, селищі чи місті, які є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або ж добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр; 2) представницькими органами місцевого самоврядування є виборні органи, які мають право представляти інтереси територіальної громади і приймати від її імені рішення [46].

Органи місцевого самоврядування можуть об'єднуватися в асоціації органів місцевого самоврядування та добровільні об'єднання [16].

В двох статтях цього закону – 26 і 43, зазначено, що сільські, селищні, міські, районні та обласні ради мають право на схвалення угод про об'єднання єврорегіонального співробітництва (ОЕС), прийняття рішень про утворення, приєднання, вихід з ОЕС; прийняття рішень про вступ та вихід з європейського об'єднання територіального співробітництва (ЄОТС). ОЕС та ЄОТС є новими формами ТКС, підстави для створення та провадження діяльності яких визначає Закон України Про транскордонне співробітництво [36].

Учасниками ТКС, згідно зі статтею 1 Закону України «Про транскордонне співробітництво», визначено юридичні та фізичні особи, громадські об'єднання, що беруть участь у ТКС [36; 58, с. 10].

ТКС може здійснюватися в ряді сфер – економічній, соціальній, науково-технічній, культурно-освітній, екологічній, надання взаємної допомоги в надзвичайних ситуаціях та ін. [36; 58, с. 10].

В основу ТКС у відповідності з принципами розвитку та розміщення факторів виробництва покладено такі загально-теоретичні принципи як об'єктивність, системність, автономність тощо [5]. Але окрім загальних принципів ми можемо визначити більш конкретні принципи реалізації ТКС. Їх можна розділити на дві групи – загальні та специфічні.

Офіційно в Законі України Про транскордонне співробітництво визначено наступні принципи ТКС – рис. 1.2.

Рис. 1.2. Принципи ТКС

Джерело: розроблено автором на основі [36]

В загальному при впровадженні ТКС потрібно враховувати специфічні національні особливості, самобутності та індивідуальності кожної території, щоб зберегти їх. Саме на таких особливостях часто вибудовується абсолютно оригінальні конкурентні переваги, чого прагне кожна громада. Ще один

важливий загальний принцип розвитку ТКС – обов’язково потрібно враховувати інтереси кожного учасника. Як і будь-яка взаємовигідна співпраця, ТКС здійснюється на основі взаємодопомоги та партнерства; якомога повнішої поінформованості учасників; на основі суспільних і особистих цінностей.

Отже, ТКС – це об’єктивно необхідне і взаємовигідне співробітництво. Для України і її територіально-адміністративних одиниць, яким є українські територіальні громади, для органів місцевого самоврядування, їх асоціацій та об’єднань, місцевих органів виконавчої влади, ТКС є ефективним способом розвитку і вирішення проблем. Суб’єкти ТКС, які вбачають перспективи в спільній праці, можуть обирати найкращу форму у відповідності з метою та цілями, які враховують інтереси всіх сторін даних взаємовідносин – єврорегіон, ОЕС, ЄОТС і ін. Для українських регіонів варто спиратися на європейський досвід, але враховувати особливості регулювання діяльності різних форм ТКС та закономірності, які характерні для нашої країни. Сфери, напрями та шляхи ТКС обирають самі зацікавлені в цьому сторони. Їх діяльність, між тим, повинна здійснюватися в межах їх повноважень, на законних підставах і у відповідності з державною політикою в даній сфері.

1.2. Основні форми економічного співробітництва прикордонних територій

Отже, суть ТКС в будь-яких спільних діях, які спрямовані на посилення та поглиблення добросусідських відносин між територіальними громадами або органами влади, які підпорядковуються двом і більше державам на основі укладених з цією метою угод або домовленостей. Межі компетенції територіальних громад або органів влади, які здійснюють ТКС, визначаються законодавством відповідної держави.

В своєму розвитку ТКС проходить ряд етапів – діагностика та вивчення наявних зв’язків між учасниками; визначення стратегії розвитку; розробка і забезпечення програм розвитку; моніторинг і оцінка.

Згідно ЗУ, ТКС може бути реалізовано способами, представленими на рис. 1.3.

Рис. 1.4. Способи реалізації ТКС

Джерело: розроблено автором на основі [36]

Серед основних форм ТКС виділяють [11]:

1. Прямі контакти між територіальними громадами, містами, селищами.
2. Співпраця на неформальній основі.
3. Угоди про ТКС зі створенням відповідного органу.
4. Міжнародні семінари, конференції, виставки, круглі столи.
5. Транскордонні кластери та транскордонні індустріальні парки.

Єврорегіон – це організаційна форма ТКС, яка функціонує на постійній основі і сприяє вирішенню спільних проблем та зміцненню транскордонних зв'язків між прикордонними регіонами у соціально-культурній, екологічній і економічній сферах їх розвитку [20]. До складу єврорегіону можуть входити місцеві органи влади, та/або органи місцевого самоврядування двох і більше сусідніх країн.

Єврорегіони здійснюють свою діяльність на постійній основі, мають власні фінансові, технічні й адміністративні ресурси, мають право приймати та ухвалювати власні рішення [29]. Вони класифікуються за певними ознаками. Виділяють такі типи єврорегіонів – рис. 1.5.-1.6.

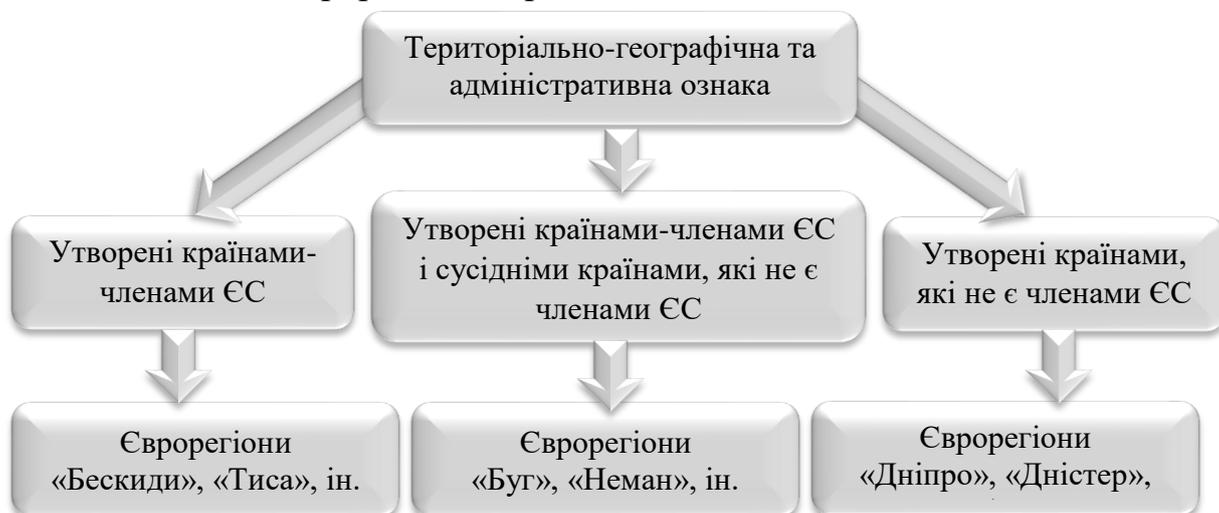

Рис. 1.5. Типи єврорегіонів за територіально-географічною та адміністративною ознаками

Джерело: розроблено автором на основі [20, 29]

Рис. 1.6. Типи єврорегіонів за організаційно-правовою ознакою

Джерело: розроблено автором на основі [20, 29]

В основі функціонування єврорегіонів двосторонні або багатосторонні угоди про ТКС. Жодна з форм ТКС не є новими державними інституціями, носіями політичної влади. Метою створення та функціонування єврорегіону є виключно транскордонний розвиток. Важливою умовою є транскордонна участь громадкості, різних організацій у прийнятті рішень, програмах та проєктах розвитку.

Напрями діяльності єврорегіонів зазначаються в їх статуті. Наприклад – рис. 1.7.

Рис. 1.7. Напрями діяльності єврорегіонів

Джерело: розроблено автором на основі [20, 29]

Діяльність Єврорегіонів здійснюється за рахунок коштів, які складаються з членських внесків його учасників, добровільних внесків організацій, дарування; лотації з бюджетів вищих рівнів, програм ЄС, грантів, міжнародної технічної допомоги тощо. Джерела фінансування діяльності єврорегіону

визначаються кожним учасником окремо відповідно до національного законодавства [26, 29].

Наразі єврорегіони є найбільш розвиненою формою ТКС в Україні [28, 57]. Але це не єдина організаційна форма ТКС. З огляду на розмаїття вихідних умов, завдань тощо, ЗУ Про транскордонне співробітництво передбачені й такі форми ТКС як ЄОТС – Європейські об'єднання територіального співробітництва. В Європі такі об'єднання є першими структурами зі статусом юридичної особи. Створюються ЄОТС для сприяння територіальній співпраці, простоті її провадження. Стратегічна мета ЄОТС – соціальна та економічна єдність Європи.

В якості юридичної особи ЄОТС можуть брати участь в процесуальних діях, наймати штат працівників, володіти майном. До участі у ЄОТС можуть долучатися органи регіональної та місцевої влади, держав, громадські організації, асоціації. Ця умова забезпечує забезпечення і врахування інтересів всіх жителів відповідних територій.

Обов'язковою умовою створення ЄОТС є участь у даному об'єднанні учасників з двох країн та як мінімум однієї країни-члена ЄС, реєстрація виключно в країні-члені ЄС [20, 26]. Це неприбуткові організації.

ЄОТС на відміну від єврорегіонів створюються для конкретних задач, після чого припиняють своє існування. Об'єднання створюються на відносно невеликих територіях, здатні швидко приймати рішення, що є їх перевагою. Бюджети ЄОТС складаються зі членськими внесками та за рахунок фінансування ЄС.

ЄОТС – це конкретні цілеспрямовані об'єднання. Їх кількість невелика, особливості і діяльність регламентується в кожному конкретному випадку, тому віділити вид чи типи проблематично. Проте можна класифікувати за сферою реалізації проектів даним об'єднанням.

Нові форми ТКС – це нові можливості для розвитку прикордонних регіонів. Зміни, внесені до ЗУ «Про транскордонне співробітництво» у 2018 р., дають підстави для створення та провадження діяльності таких форм ТКС як об'єднань єврорегіонального співробітництва (ОЄС), та європейських об'єднань

територіального співробітництва (ЄОТС). Відтак, на території України ТКС може здійснюватися на основі таких інституційно-організаційних форм як: транскордонні кластери; транскордонні промислові парки / зони; єврорегіони; ОЄС; ЄОТС; транскордонне партнерство; прикордонна торгівля; транскордонні проєкти [20, 21, 22, 26, 29].

Об'єднання єврорегіонального співробітництва (ОЄС) – форма транскордонного співробітництва зі статусом юридичної особи, що діє відповідно до національного законодавства держави, що є членом Ради Європи, на території якої є його місцезнаходження, метою якого є заохочення, підтримка та розвиток транскордонного співробітництва в інтересах населення [20, 36].

ОЄС – це форма ТКС, схожа з ЄОТС. Різниця полягає в підпорядкованості: ОЄС ініціюються Радою Європи, в той час як ЄОТС – Європейським союзом.

До участі в ОЄС залучаються територіальні громади, місцеві органи виконавчої влади, держави-члени Ради Європи, юридичні особи, метою створення яких є задоволення загальних потреб, не займаються виробничою чи комерційною діяльністю. Такі організації повинні фінансуватися переважно державою або територіальною громадою тощо. ОЄС можуть бути зареєстровані тільки в державі, що є членом Ради Європи [20].

Ще однією формою ТКС є транскордонні кластери. Це форма інтеграції незалежних компаній та інституцій, які спеціалізуються у певних взаємопов'язаних галузях та сконцентровані на суміжних територіях двох і більше сусідніх країн [20, 36]. Метою створення транскордонного кластеру є створення і посилення конкурентних переваг його учасників у процесі формування ланцюгів вартості у транскордонному просторі.

Кластери характеризуються такими ознаками [36, 53]:

- просторова і/або секторальна концентрація компаній;
- використання спільних технологій, знань; спеціалізація у певній сфері;
- наявність горизонтальних і вертикальних зв'язків;
- синергія у формуванні ланцюгів вартості;
- спільні бачення, місія, цілі та мета діяльності всіх учасників кластеру.

Кластери – це об'єднання на добровільних засадах постачальників, виробників і споживачів, які сконцентровані на певній території, пов'язаних технологічним ланцюгом, функціонують спільно в тій чи іншій сфері.

Конференція або загальні збори кластера – це вищий керівний орган координаційного центру кластера. Учасники кластеру делегують йому частину своїх повноважень. Утворення надає гарантії економічного самозахисту та фінансової підтримки, соціального забезпечення членів кластера, створює умови для посилення конкуренції серед товаровиробників подібної продукції, поглиблення спеціалізації в економіці регіону, підвищення конкурентоздатності власної продукції членів кластера та стимулювання економічного розвитку території, на якій функціонує кластер [20, 53].

Науковці вирізняють досить багато ознак та, відповідно, видів кластерів, що пояснюється сферами їх застосування, можливостями, які створюються перед учасниками кластерного об'єднання, особливостями організації тощо [3, 19, 25, 50]. За класифікаційними ознаками виділяють наступні кластерні структури:

- за географічним розташуванням: локальні; регіональні; національні; міжнародні; транскордонні;
- за галузевою специфікою: дискретні; процесні; інноваційні; творчі; туристичні; транспортно-логістичні; змішані;
- за напрямом інтеграційних відносин: вертикальні; горизонтальні;
- за організаційно-економічними ознаками: італійська модель кластера; японська модель; фінська модель; данська модель; голландська модель; американська модель; індійсько-китайська модель;
- за ступенем розвитку: на стадії виникнення; ті, що розвиваються; зрілі кластери; на стадії трансформації.

ЄС проводить цілеспрямовану політику розвитку кластерів [20].

Транскордонний індустріальний парк – індустріальний парк, що створюється і функціонує на підставі міжнародного договору України, який укладається між урядами держав або уповноваженими ними ініціаторами

створення. Порядок створення і функціонування таких індустріальних парків регулюється міжнародними договорами України [37].

Індустріальний парк – ще одна форма ТКС. Це облаштована відповідною інфраструктурою територія на якій учасники утворення здійснюють господарську діяльність у сфері переробної промисловості, переробки промислових та/або побутових відходів, а також науково-технічну діяльність, діяльність у сфері інформації і телекомунікацій на умовах, визначених цим Законом та договором про здійснення господарської діяльності у межах індустріального парку [37].

Ефективне функціонування транскордонних індустріальних парків можливе за певних умов, які представлені на рис. 1.8.

Рис. 1.8. Умови ефективного функціонування транскордонних індустріальних парків

Джерело: розроблено автором на основі [20]

Згідно з класифікацією, запропонованою Європейським економічним та соціальним комітетом ЄС, існують такі види індустріальних парків [20]:

- за типом співпраці: між підприємствами, навчальними центрами та науково-дослідними інститутами державного чи приватного сектору;
- залежно від функцій: наукові, технопарки, інноваційні центри, бізнес-парки;
- за типом організаційної структури: технополіси, технологічні полюси, технологічні райони, підприємницькі зони та мета-райони;

– за способом утворення: парки типу «Грінфілд» та парки реконструкційного типу.

Індустріальні парки створюються на досить тривалий період – не менше 30 років.

Отже, наразі існують такі основні форми ТКС як єврорегіони, ОЕС, ЄОТС, транскордонні кластери, індустріальні парки. Вони застосовуються відповідно до потреб і цілей територій-учасниць ТКС та функціонують на основі визначених принципів. Найпростішою організаційною формою ТКС є безпосередні контакти його суб'єктів та учасників. Для ТКС у будь-якій формі учасники укладають відповідні угоди про співпрацю.

1.3. Правове поле європейського ТКС

Міжнародне правове регулювання ТКС, в якому беруть участь територіальні громади та органи влади України, здійснюється на трьох рівнях – загальному, регіональному і локальному (двосторонньому).

Загальний рівень правового регулювання ТКС визначається статтею 10 Всесвітньої декларації місцевого самоврядування, прийнятою у м. Ріо-де-Жанейро 26.09.1985р. XXVII Конгресом Міжнародного союзу місцевої влади. В статті визначається право місцевої влади встановлювати й підтримувати відносини з місцевими владами інших країн з метою обміну, співробітництва і сприяння міжнародному взаєморозумінню [79, ст. 10].

Всесвітня декларація [79] є міжнародним документом, права, зазначені в ній, мають характер рекомендацій. Однак суб'єкти міжнародних відносин розглядають зазначені правила як такі, яких потрібно дотримуватися. За змістом 10 стаття Всесвітньої декларації співпадає з частиною 3 статті 10 Європейської хартії місцевого самоврядування [75], оскільки даний документ був відкритим для підписання у жовтні 1985 р., в червні текст був погоджений, надалі – у публічному доступі, тобто, делегатами XXVII-го Конгресу Міжнародного союзу місцевої влади мали можливість врахувати зазначене. В Європейській хартії

також зазначено, що органи місцевого самоврядування мають право співпрацювати з такими ж органами інших країн на умовах, які передбачені законом [75].

Більш конкретним є міжнародно-правове регулювання ТКС на регіональному (європейському) і локальному (двосторонньому) рівнях.

Існує досить багато міжнародно-правових документів, що регулюють відносини ТКС територіальних громад і влад на території Європи. Головним документом, який врегульовує ТКС на європейському рівні є Європейська рамкова конвенція про ТКС між територіальними общинами або властями (Рамкова конвенція) (ETS №106, Мадрид, 21.05.1980). Набула чинності 22.12.1981 р. [12, 76].

Рамкова конвенція є основним документом міжнародно-правового регулювання ТКС для країн-членів Ради Європи і країн-членів ЄС. Вона є історично першим профільним міжнародним документом, встановлює правові підстави та критерії, міжнародні стандарти ТКС, чинить вплив на вирішення локальних питань територіального розвитку.

Так в статті 3 Рамкової конвенції зазначено, що угоди та домовленості між територіальними громадами і владами мають укладатися на основі типових документів, які додаються до Рамкової конвенції. Між тим, у разі необхідності типові документи можуть коригуватися під конкретні вимоги і ситуації [12, 76].

Другим важливим документом, який має на меті реалізацію і розвиток ТКС серед європейських країн, сприяє впровадженню регіональної та міжрегіональної політики країн Європи, є Європейська хартія місцевого самоврядування, ратифікована 47 країнами-членами Ради Європи в 15.10.1985 р. [13, 75]. Її доповнює Додатковий протокол до Європейської хартії про право місцевого самоврядування брати участь у справах місцевих органів влади 2009р., ратифікований 19 країнами-членами Ради Європи 16.12.2014 р.) [13].

Для реалізації Європейської хартії місцевого самоврядування створено Конгрес місцевих і регіональних влад Ради Європи [67].

Європейська хартія місцевого самоврядування має на меті дотримання єдиних європейських стандартів для моніторингу і захисту прав місцевих органів влади таким чином, щоб враховувати інтереси і потреби громадян, залучення всіх громадян до активної участі у прийнятті рішень, які стосуються його життя. Впровадження єдиних принципів місцевого самоврядування покликане уніфікувати правове регулювання ТКС, вирішити проблеми, пов'язані з відмінностями правових систем та структури і організації місцевої влади, які є у країнах-членах Ради Європи [13, 75].

Окрім зазначених вище документів існує ряд правових документів спеціального характеру, які безпосередньо стосуються ТКС. Це документи які мають як обов'язковий характер, так і рекомендаційний.

Правові документи обов'язкового характеру:

- Європейська хартія регіональних мов та мов меншин, 05.11.1992 [15, 98];
- Європейська ландшафтна конвенція, 20.10.2000 [16, 97].

Правові документи рекомендаційного характеру:

– Рекомендації Парламентської Асамблеї щодо транскордонного співробітництва в Європі 1829, 2008р. [16];

– Рекомендації Парламентської Асамблеї щодо транскордонного співробітництва в Європі 1829, 1013р. [99]. Рамкова конвенція була розроблена Радою Європи. Статутні органи Ради Європи – Комітет Міністрів, Парламентська Асамблея. Вони вповноважені приймати певні правові акти, які також врегульовують ТКС. Саме таким документом і є рекомендації;

– Рекомендація Комітету Міністрів Rec(2005)2 щодо належних практик у зменшенні перешкод для транскордонного і міжрегіонального співробітництва територіальних громад або влади [83];

– Рекомендація CM/Rec(2007)5 країнам-членам Ради Європи щодо укладення угод про ТКС у Південно-Східній Європі [84].

З огляду на значимість рекомендаційних правових документів статутних органів Ради Європи, країни-член Ради Європи їх дотримуються. Таким чином

досягається компроміс в регулюванні ТКС різними державами, не дивлячись на відмінності в їх законодавстві.

Правові акти, які врегульовують ТКС також генеруються Конгрес місцевих і регіональних влад Ради Європи [68]. Він діє на основі Статутної Резолюції Комітету Міністрів Ради Європи [95] та Європейської хартії місцевого самоврядування [13]. В сфері його повноважень представництво інтересів місцевих та регіональних влад країн-членів Ради Європи. Оскільки активність ТКС постійно підвищується, зростає і значимість даного Комітету в діяльності місцевих і регіональних влад. В Статутній резолюції Комітету зазначено, що зусилля Ради Європи спрямовано на розвиток локальних форм демократії, одним з її пріоритетних напрямків діяльності є залучення місцевих громад до розбудови єдиного європейського простору [95].

Основні правові акти, прийняті Конгресом місцевих і регіональних влад Ради Європи, які стосуються діяльності щодо ТКС – рис. 1.9.

Рис. 1.9. Основні правові акти, прийняті Конгресом місцевих і регіональних влад Ради Європи стосовно ТКС

Джерело: розроблено автором

ЄС врегулює ТКС через прийняття регламентів, які у відповідності до статті 288 Договору про функціонування ЄС [69, ст. 288], є обов'язковими у повному обсязі, мають бути дотримані в усіх країнах-членах ЄС, мають найвищу юридичну силу вторинного права ЄС – рис. 1.10.

В Регламенті (ЄС) № 1082/2006 підкреслюється, що пріоритетними напрямками діяльності ЄС є розвиток ТКС в плані підтримки інновацій, сприяння створенню нових робочих місць, економічному зростанню усіх регіонів ЄС. Впровадження даного документу дозволило врегулювати питання щодо визначення напрямків та суті співпраці на основі створення та функціонування ЄОТС, усунути неспівпадання в національних законодавствах стосовно такого об'єднання, і, в кінцевому результаті, забезпечувати досягнення європейських цілей в економічній, соціальній та територіальній єдності [93].

Рис. 1.10. Перелік регламентів

Європейського Парламенту і Ради ЄС стосовно ТКС

Джерело: розроблено автором

Для реалізації перерахованих вище Регламентів Європейського Парламенту і Ради ЄС у сфері діяльності ТКС Європейська Комісія прийняла ряд Регламентів, які називаються імплементаційними рис. 1.11.

Рис. 1.11. Перелік імплементаційних регламентів Європейської Комісії у сфері діяльності ТКС

Джерело: розроблено автором

Правові акти у сфері ТКС також може продукувати Комітет регіонів Європейського Союзу (CoR) – дорадчий орган ЄС, в сферу діяльності якого входить захист інтересів субнаціональних одиниць країн-членів ЄС [77]. В сферу його компетенцій входить розробка висновків та рекомендацій щодо забезпечення інтересів регіонів – соціальна політика, охорона здоров'я, освіта, культура, захист навколишнього середовища, та реалізації регіональної політики ЄС. Ці документи мають рекомендаційний характер [77]:

– Висновок від 13.03.2002р. про Стратегію розвитку транскордонного та міжтериторіального співробітництва в умовах розширення ЄС [81];

– Висновок щодо пропозицій для Регламенту Європейського Парламенту і Ради про ЄОТС [82].

Ряд правових документів, які мають на меті врегулювання ТКС продукує міжнародна неурядова організація Асамблея європейських регіонів (АЄР). АЄР

була створена в 1985р., у 1986р. отримала статус фундаментальної європейської організації, що представляє інтереси регіонів.

У Статуті АЄР визначено поняття «регіон» і «міжрегіональне співробітництво». Також в статуті АЄР передбачено повне членство країн, асоційоване членство та участь у формі спостерігача [63]. Наразі в її складі 35 країн. В компетенції АЄР сприяння регіоналізації Європи, ТКС, стимулювання прикордонних регіонів до співробітництва.

З основних проєктів, запропонованих АЄР, такі рис. 1.12.

Рис. 1.12. Основні проєкти АЄР у сфері діяльності ТКС

Джерело: розроблено автором

Отже, ТКС здійснюється на основі ряду законодавчих і регламентних документів, які покликані врегульовувати складні міждержавні взаємовідносини між їх територіальними одиницями на основі принципів рівноправності і партнерства. Основні документи, які формують засади та принципи європейського ТКС в рамках Ради Європи є – Європейська (Мадридська) рамкова конвенція про ТКС між територіальними общинами або владами, додаткові протоколи до неї, Європейська хартія місцевого самоврядування, Європейська хартія регіональних мов та мов меншин та Європейська ландшафтна конвенція.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

1. Отже, ТКС – це об’єктивно необхідне і взаємовигідне співробітництво. Для України і її територіально-адміністративних одиниць, яким є українські територіальні громади, для органів місцевого самоврядування, їх асоціацій та об’єднань, місцевих органів виконавчої влади, ТКС є ефективним способом розвитку і вирішення проблем. Суб’єкти ТКС, які вбачають перспективи в спільній праці, можуть обирати найкращу форму у відповідності з метою та цілями, які враховують інтереси всіх сторін даних взаємовідносин – єврорегіон, ОЕС, ЄОТС і ін. Для українських регіонів варто спиратися на європейський досвід, але враховувати особливості регулювання діяльності різних форм ТКС та закономірності, які характерні для нашої країни. Сфери, напрями та шляхи ТКС обирають самі зацікавлені в цьому сторони. Їх діяльність, між тим, повинна здійснюватися в межах їх повноважень, на законних підставах і у відповідності з державною політикою в даній сфері.

2. Отже, наразі існують такі основні форми ТКС як єврорегіони, ОЕС, ЄОТС, транскордонні кластери, індустріальні парки. Вони застосовуються відповідно до потреб і цілей територій-учасниць ТКС та функціонують на основі визначених принципів. Найпростішою організаційною формою ТКС є безпосередні контакти його суб’єктів та учасників. Для ТКС у будь-якій формі учасники укладають відповідні угоди про співпрацю.

3. Отже, ТКС здійснюється на основі ряду законодавчих і регламентних документів, які покликані врегульовувати складні міждержавні взаємовідносини між їх територіальними одиницями на основі принципів рівноправності і партнерства. Основні документи, які формують засади та принципи європейського ТКС в рамках Ради Європи є – Європейська (Мадридська) рамкова конвенція про ТКС між територіальними общинами або владами, додаткові протоколи до неї, Європейська хартія місцевого самоврядування, Європейська хартія регіональних мов та мов меншин та Європейська ландшафтна конвенція.

РОЗДІЛ 2

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ТА ВІТЧИЗНЯНОГО ДОСВІДУ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

2.1. Дослідження динаміки транскордонного співробітництва в Європі

Розвиток ТКС в Європі розпочався в ХІХ ст. Першими прикладами ТКС були відносини, які виникли між муніципалітетами на німецько-голландському кордоні [30, 54].

Згодом, в 1917р. в наукових кругах виникла ідея перетворити протистояння Єльзасу і Лотарингії на співпрацю, а на території цих регіонів створити зону взаємного співробітництва. На той час ці два регіони були предметом суперечок Франції та Німеччини. Ідея не знайшла своєї реалізації.

Активні дії щодо налагодження ТКС розпочалися в повоєнний період представниками прикордонних регіонів, спостерігалася тенденція налагодження зав'язків, ведення переговорів щодо можливості ліквідування кордонних бар'єрів, протиріч, інших територіальних суперечок, співпраці в контексті підвищення рівня життя населення, забезпечення стабільності та миру, подолання різного роду обмежень.

В дослідженнях Л.А. Мельник [30] та Н.С. Самойленко [54] ми можемо знайти ряд прикладів, які характеризують ТКС в даний період – рис. 2.1. В цей період взаємовідносини почали налагоджуватися між прикордонними регіонами Німеччини, Польщі, Франції, менше – Італії, та Австрії.

Єврорегіональне співробітництво як нова на той час форма розбудови взаємозв'язків між прикордонними регіонами європейських країн з'явилося в другій половині 50-х рр. ХХ ст.

Пізніше – в другій половині 60-х рр., в Європі був створений перший в історії єврорегіон – єрорегіон «Гронау». Дане утворення офіційно назвали Euregio або регіон ЄС. Рік створення «Гронау» – 1958. Даний єврорегіон включав території в районі міст Гронау (ФРН) та Енсхеде (Нідерланди) – територія

німецького Мюнстерланда, південно-західних районів землі Нижньої Саксонії та східних регіонів Нідерландів. Адміністративним центром Euregio є м. Гронау (північ Рейн-Вестфалії, кордон Нідерландською провінції Оверейсел) [70]. Ініціаторами його створення виступили дві асоціації праці Нідерландів і одна – Німеччини. До складу «Гронау» ввійшли 105 міст, спільнот і селищ загальною чисельністю населення – 1,9 млн. осіб [54, 70].

1949р., двосторонній договір між Італією (провінції Альто та Алідже) та Австрією (території Тіроль і Форарльберг) про взаємну торгівлю продуктами й товарами, виробленими на даних територіях місцевими виробниками

1950р., розвиток економічних зв'язків в прикордонних регіонах Франції і Німеччини, співпраця з розбудови комунікаційної інфраструктури, розвиток культурних відносин, створення центрів інформаційного та юридичного консультування

1952р., угода про економічну співпрацю у вирішенні 102 проблем водного господарства суміжних територій між воєводством Зелена Гура (Польща) й округом Франкфурт-на-Одері (Німеччина)

1952р., угоди про здійснення обміну товарами між воєводством Зелена Гура (Польща) і округом Коттбус (Німеччина); між воєводством Щецин (Польща) і округами Найбранденбург та Росток (Німеччина)

1956р., перший комплексний план прикордонної співпраці між округами Дрезден, Коттбус, Франкфурт-на-Одері, Найбранденбург і Росток (Німеччина) та воєводствами Вроцлавським, Познанським, Зеленогурським, Щецинським і Кашмінським (Польща)

Рис. 2.1. Приклади транскордонної співпраці в Європі в другій половині 50-х – 60-х рр. ХХ століття

Джерело: розроблено автором на основі [30, 54]

Даний єврорегіон існує і зараз. На офіційному сайті Euregio сказано: «З 1958р. EUREGIO займається розбудовою та зміцненням співпраці без кордонів у прикордонній зоні Німеччини та Нідерландів. Основою для цього є

транскордонна асоціація 129 німецьких та голландських міст, муніципалітетів, (сільських) районів та обласних водних органів». Він займає площу близько 13000 км², майже 3,4 млн. осіб; 2/3 території та населення – це Німеччина, 1/3 – Голандія [71]. До здобутків Euregio варто віднести розробку та впровадження нових технологій, які стали основою для реструктуризації промисловості території – наприклад, впровадження в текстильній промисловості електроніки тощо. В результаті ТКС було вирішене питання міжнаціональних конфліктів [30].

Рис. 2.2. Єврорегіон Euregio на карті

Джерело: [71]

Практика створення Euregio була надзвичайно ефективною в плані взаємного розвитку, тому в 1991р. Німеччина і Голландія спільною угодою про регіональне співробітництво засвідчили, що перший єврорегіон є зразковою моделлю, його організаційна структура визнана як приклад для створення єврорегіонів [30].

Слідуючи успішному прикладу «Гронау», в 1963р. ще один єврорегіон був створений спільно Німеччиною, Францією та Швейцарією – «Regio Basiliensis» з такими територіями в складі – Баден, Ельзас, територія навколо Базеля, Леррах

та Мюлуз [54]. Єврорегіон був створений представниками бізнесу та науки з метою спільного планування та сприяння економічному, політичному та культурному розвитку районів, зняття прикордонних бар'єрів між різними субрайонами [87].

У 1969р. кантони Базель-Штадт і Базель-Ландшафт підписали державний договір про створення міжкантонального координаційного офісу Regio Basiliensis – ICRB, як частини асоціації Regio Basiliensis. В 1996р. такий договір підписав кантон Аргау, в 2003р. – Юра та Золотурн. В 1970р. було розпочато підготовку проєкту транскордонної регіональної S-Bahn (міської швидкісної залізниці). Наразі окрім кантонів, асоціацію підтримують близько 260 індивідуальних та молодіжних членів та близько 150 колективних членів. Регіон простягається до Страсбурга, Карлсруе та Південного Пфальца, характеризується інноваційним та найефективнішим механізмом ТКС на всіх рівнях влад. Загальна чисельність населення регіону – близько 4,6 млн. осіб [54, 87] (рис. 2.3.).

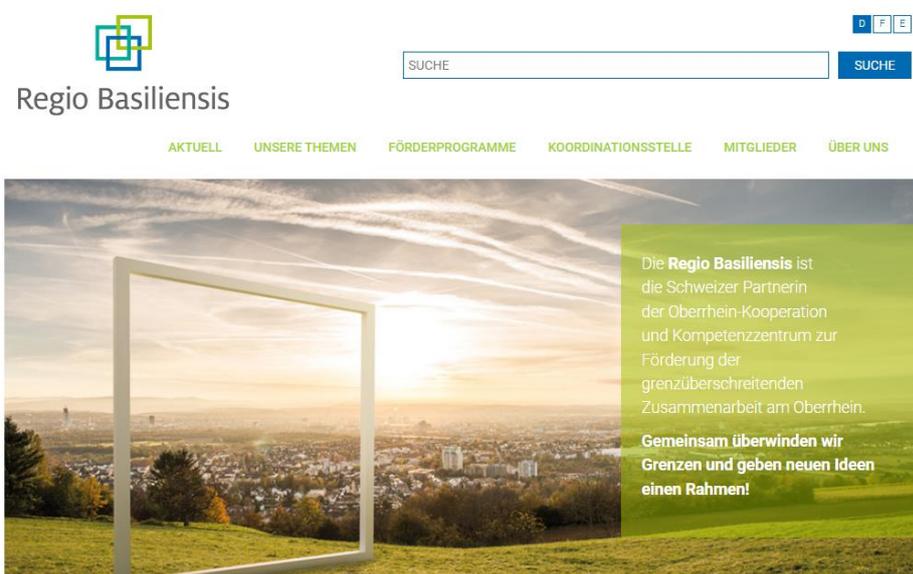

Рис. 2.3. Сторінка офіційного веб-сайту Regio Basiliensis

Джерело: [88]

З 1989р. процес розвитку ТКС перейшов на етап впровадження. Загальна назва цих впроваджень – Interreg – серія програм із стимулювання співпраці між

регіонами в Європейському Союзі та за його межами, що фінансується Європейським фондом регіонального розвитку [78].

Наразі налічується більше 120 єврорегіонів і інших міжрегіональних прикордонних і транскордонних структур, більшість з яких сконцентровані на території Німеччини на межі з територіями Нідерландів, Бельгії, Швейцарії, Австрії, Польщі, Чехії, Франції, Данії. В загальному майже 30 транскордонних об'єднань існують за участю територіальних суб'єктів регіонального, районного та комунального рівня Німеччини. Існують єврорегіони, які дозволяють співпрацювати прикордонним територіальним одиницям Бельгії-Голандії, Бельгії-Франції, Іспанії-Франції, Франції-Італії, Італії-Австрії та ін. країн ЄС [54].

З 1990р. до даного процесу поєднуються країни Центральної та Східної Європи – Польща, Чехія, Угорщина та Словаччина. Особливо активно в ТКС бере участь Польща – починаючи з 1991р. по периметру країни було створено 16 єврорегіонів, в які включилися більше 800 міст та муніципальних об'єднань [54]. На рис. 2.4. представлені основні напрямки ТКС єврорегіонів Польщі.

Рис. 2.4. Напрямки ТКС єврорегіонів Польщі

Джерело: розроблено автором на основі [30, 54]

Загалом розвиток ТКС в Європі відбувався поступово, проте як надзвичайно ефективна практика, яка приносила хороші результати, сприяла розвитку прикордонних регіонів, підвищенню рівня життя населення в цих

регіонах, активно і різностороннє застосовувався і підтримувався різними фондами, керівними органами ЄС. Розвиток ТКС є одним з головних напрямків політики ЄС. Можна виділити наступні історичні етапи розвитку ТКС – рис.2.5.

Рис. 2.5. Історичні етапи розвитку ТКС

Джерело: розроблено автором на основі [30, 54]

ТКС як різностороння, досить складна і відносно самостійна діяльність великої кількості різних організацій, керується системою інститутів, основними з яких є (рис. 2.6.):

- Конгрес місцевих та регіональних властей Європи;
- Асамблея європейських регіонів;
- Комітет регіонів Європейського Союзу;
- Рада Європейських муніципалітетів і регіонів;

– Асоціація Європейських прикордонних регіонів.

Рис. 2.6. Система європейських інституцій, які здійснюють керівництво та регулювання ТКС

Джерело: розроблено автором на основі [30, 54]

Основними принципами функціонування та розвитку ТКС в Європі є [30]:

– партнерство – це будь-які форми співпраці між територіальними громадами і органами публічної влади. Це однаково стосується розробці ідеї, підготовці, фінансуванню, реалізації. Головна ідея такого підходу в тому, що різні суб'єкти, які долучаються до співпраці, орієнтуючись у своїх діях на офіційні стратегії і програми, досягають спільних цілей спільно;

– субсидіарність – вирішення завдань відноситься на той рівень, де це буде найефективніше, доцільніше тощо. За загальною думкою це – рівень

територіальних громад та/або регіонів. Суть принципу субсидіарності – визнання пріоритету влади, найбільше наближеної до громадян;

– доповнюваність – спільне фінансування програм та проєктів.

Отже, досвід ТКС країнами Європи вибудовувався поступово, але по зростаючій – від найпростішої форми, до складних багатоцільових об'єднань. Для України, яка долучилася до процесів ТКС і наразі не є країною-учасницею ЄС, можна впроваджувати європейський досвід ТКС, адаптувавши його до своїх реалій.

Так, варто взяти до уваги:

– комплексну організаційну структуру європейських транскордонних утворень, які між тим функціонують як самостійні одиниці і на постійній основі, мають свої власні адміністративні, технічні та фінансові ресурси і власну внутрішню стратегію розвитку [30];

– керуючі органи не утворюють новий рівень влади чи керівництва, забезпечують ефективну взаємодію існуючих органів влади, інших державних і приватних організацій. Це стосується обох взаємодіючих держав;

– всі проєкти і програми розробляються і впроваджуються на основах дотримання національного законодавства, історично в ЄС існує принцип взаємоузгодження рішень на рівні окремої держави і місцеві органи влади самостійні в прийнятті конкретних рішень;

– країни ЄС розглядають ТКС в найгуманнішому і загальному смислі як спосіб забезпечення багатьох загальнолюдських цінностей – миру, свобод, безпеку, дотримання прав людини тощо з відповідними цілями;

– врахування інтересів кожного – таки й принцип ТКС в країнах Європи;

– з економічної точки зору ТКС переслідує інтереси розвитку прикордонних регіонів в контексті розвитку всіх напрямків діяльності і сфер, що дає можливість вивести життя населення на вищий рівень;

– ТКС – це спосіб досягнення цілої низки соціальних ефектів – створення робочих місць; розвиток трудової мобільності; поширення інформації та знань про все, що стосується транскордонного регіону; розвиток освіти і культури,

нових каналів комунікації.

Для України все вище перераховане надзвичайно важливе як для країни, яка нарощує темпи свого розвитку, знаходиться в пошуку оптимальних шляхів розбудови свого майбутнього. Тому, продовжимо аналіз теми вивченням вітчизняного досвіду розвитку ТКС.

2.2. Аналіз стану та тенденцій розвитку ТКС в Україні на прикладі єврорегіонів

Отже, з дослідження, виконаного в пункті 2.1. випливає, що у країнах ЄС різні форми ТКС успішно функціонують багато років. Їх діяльність дозволила підвищити рівень розвитку прикордонних регіонів в економічному плані, вирівняти асиметрію розвитку внутрішніх та прикордонних регіонів держав, налагодити регіональні взаємо візки. Історично першою інституційно-організаційною формою ТКС у Європі були єврорегіони.

Початок впровадження європейських практик в Україні припадає на початку 90-х рр. ХХ століття. Історія діяльності ТКС у формі єврорегіонів в Україні започаткована в 1993 р. – історично перший єврорегіон за участі України було створено у 1993р. – «Карпатський єврорегіон». Як і в Європі, в Україні єврорегіони є найбільш поширеною і активною формою ТКС. Наразі на території України утворено і функціонують дев'ять єврорегіонів – рис. 2.7.:

14.02.1993 р., «Карпатський єврорегіон»: Львівська, Івано-Франківська, Закарпатська, Чернівецька області;

29.09.1995 р., «Буг»: Волинська область;

14.08.1998 р., «Нижній Дунай»: Одеська область;

22.09.2000 р., «Верхній Прут»: Чернівецька та Івано-Франківська області;

29.04.2003 р. «Дніпро»: Чернігівська область;

07.11.2003 р. «Слобожанщина»: Харківська область;

24.04.2007 р. «Ярославна»: Сумська область;

29.10.2010 р. «Донбас»: Луганська, Донецька області;

02.02.2012 р. «Дністер»: Вінницька область.

Рис. 2.7. Карта єврорегіонів за участю України

Джерело: [30, 54]

П'ять єврорегіонів, які успішно функціонують на території України утворено за ініціативою країн – членів ЄС: Польща, Словачія, Румунія, Угорщина [20, 42]. Варто зазначити, що утворені спільно з країнами ЄС єврорегіони мають значно ширші можливості, наприклад, ефективна співпраця із європейськими інвестиційними фондами. Єврорегіони «Дніпро», «Слобожанщина», «Ярославна», «Донбас» і «Дністер» створено спільно із країнами, які не входять до складу ЄС. Для них характерно дещо менша інтенсивність та розгалуженість соціально-економічних, гуманітарних та ін. зв'язків між регіонами [59].

Варто відмітити, що в Україні по більшій частині державного кордону утворення у формі єврорегіонів створенні і функціонують. Найсерйознішим викликом для України є збройна агресія Російської Федерації на сході України та анексія Російською Федерацією Автономної Республіки Крим, що унеможлиблює реалізацію транскордонного співробітництва України з цією державою проєкт. В результаті, від загальної довжини державного кордону

України, неконтрольованими залишається 409,7 км в тій частині, де кордон України межує з Росією [45].

Розвиток ТКС наразі є важливим і перспективним чинником розвитку і ефективного використання внутрішніх ресурсів прикордонних регіонів. Його рівень визначає їх конкурентоспроможність, прямо впливає на рівень життя тощо. До 2020р. зазначене відображалося в Державній стратегії регіонального розвитку на період до 2020р. [43]. З 2021 р. Уряд України затвердив Державну стратегію регіонального розвитку на 2021-2027 роки [44]. Вона є основним документом, який визначає принципи реалізації секторальних стратегій розвитку, сталого розвитку та використання природних ресурсів. Вона визначає пріоритети сталого розвитку регіонів та розроблена відповідно до Цілей сталого розвитку України до 2030 року, затверджених Указом Президента України від 30 вересня 2019 р. [48]. Такими цілями є подолання бідності; сприяння благополуччю населення; сприяння всеохоплюючому та сталому економічному зростанню, повній зайнятості населення та умовам гідної праці; забезпечення безпеки та життєстійкості населених пунктів; активізація діяльності в рамках глобального партнерства [47]. В новій Стратегії зазначено, що транскордонне співробітництво [47] є одним з надзвичайно ефективних інструментів досягнення цілей сталого розвитку України. Державна політика України проголошує одним з найважливіших стратегічних пріоритетів курс на європейську інтеграцію. Транскордонне співробітництво є важливим взаємо-ефективним інструментом стосовно реалізації європейської інтеграції нашої держави. Використання можливостей транскордонного співробітництва розкриває шляхи для вирішення завдань прикордонних територій як наприклад зниження рівня диференціації за інтегральним показником рівня людського розвитку, яка провокує соціальну напруженість і може привести до конфліктів між громадами та регіонами; економічний та соціальний розвиток на основі реалізації спільних проєктів тощо.

Проаналізуємо основні сторони соціально-економічного розвитку прикордонних областей з метою встановити зміни, які могли б характеризувати використання ними можливостей ТКС.

Апріорі ми можемо припустити, що кожний єврорегіон має свою характерну специфіку, яка позначається на тенденціях його розвитку. Логічно також зробити припущення, що більш інтенсивно і результативно розвиваються регіони, які мали можливість співпрацювати з прикордонними регіонами країн, територіально ближчих до ЄС, оскільки в контексті розвитку міжнародних економічних відносин саме ЄС є для України стратегічним партнером [59].

На рис. 2.8.- 2.9. за даними Державної служби статистики побудовані діаграми, на яких продемонстрована динаміка валового регіонального продукту на душу населення (ВРП) регіонів України, які входять до складу єврорегіонів. На рис. 2.10. показана динаміка ВРП на душу населення в загальному по єврорегіонам.

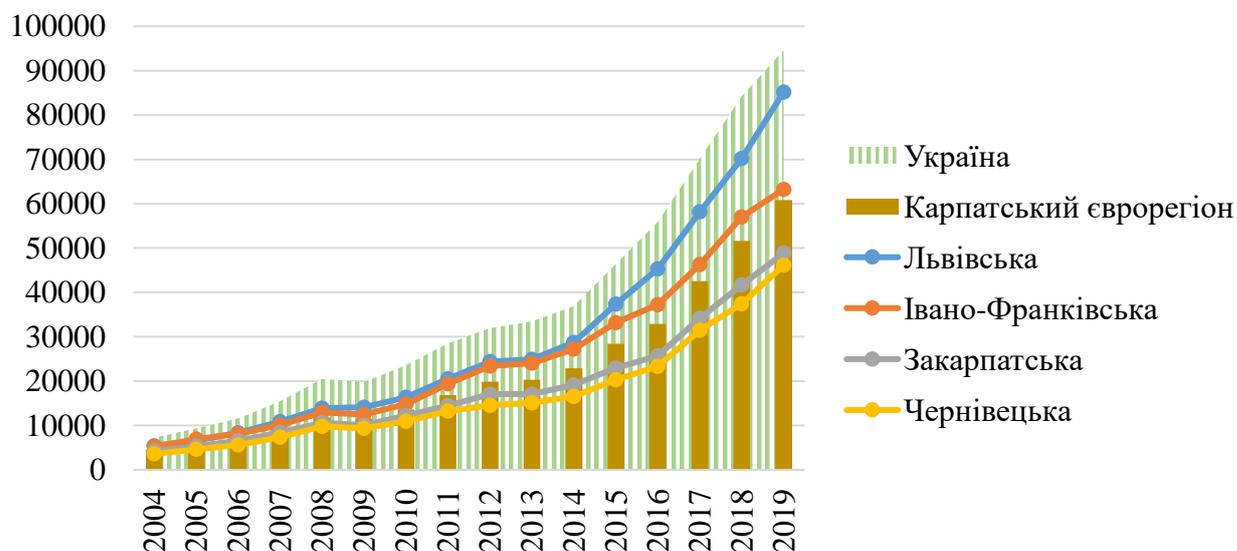

Рис. 2.8. Динаміка ВРП на душу населення в єврорегіоні «Карпатський»

Джерело: складено автором на основі даних Державної служби статистики [8]

В порівнянні з ВРП на душу населення в Україні, то той же середній показник в Карпатському єврорегіоні має нижче значення. З чотирьох областей даного єврорегіону найвищий показник в Львівській області. Причому до 2014р. ВРП на душу населення в Львівській та Івано-Франківській області відрізнялися

мало. З 2014р. відрив на користь Львівської області зростає. Так само як відчутним є відрив від лідера областей Закарпатської та Чернівецької. Починаючи з 2014р. також очевидною є тенденція зростання ВРП на душу населення у Львівській області так само, як зростає ВРП на душу населення України. А розрив з іншими областями стає дедалі більшим.

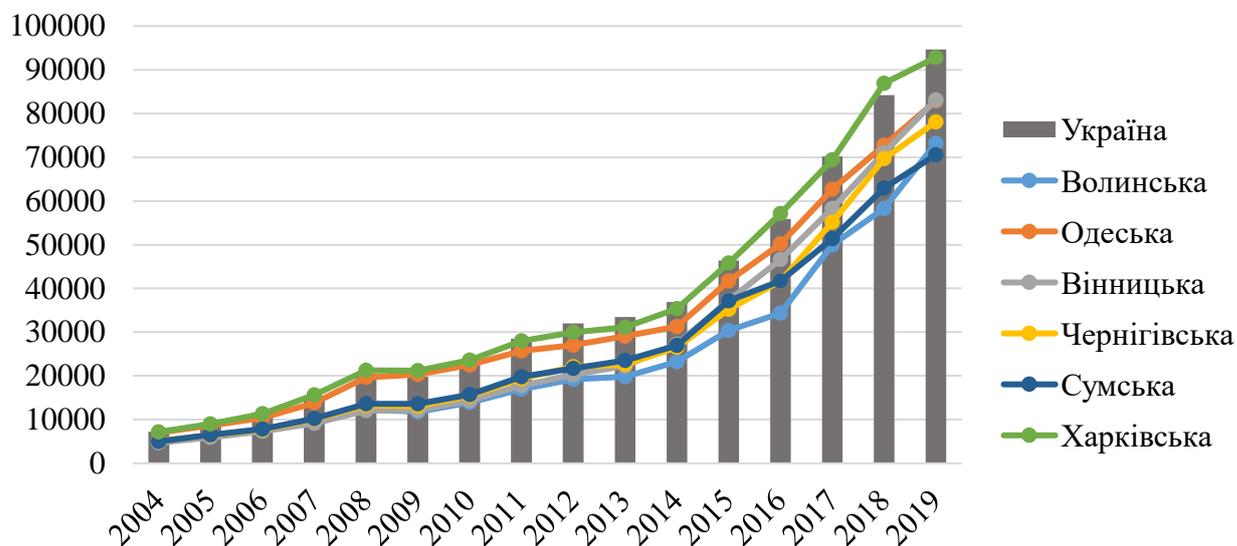

Рис. 2.9. Динаміка ВРП на душу населення в деяких євро регіонах

Джерело: складено автором на основі даних Державної служби статистики [8]

На рис. 2.9. ми представили ВРП на душу населення євро регіонів, до складу яких входить одна з областей України. З них Волинська і Одеська входять до складу євро регіонів «Буг» і «Нижній Дунай», створених спільно з країнами ЄС. Інші області входять до складу євро регіонів з іншими країнами. Тенденції, продемонстровані на даній діаграмі, показують, що ВРП на душу населення зазначених областей мають схожі темпи, відрізняються показники лише величиною.

З метою узагальнити досліджене, покажемо на рис. 2.10. динаміку ВРП на душу населення в регіонах (в середньому по областях, які входять до їх складу). Як ми вже зазначали, події, які відбуваються на Сході України, негативно вплинули на показники євро регіону «Донбас». Повільно зростає рівень життя в євро регіоні «Верхній Прут». Середні показники євро регіону «Карпатський» також показують не найкращу динаміку, за рахунок уповільненого зростання

ВРП на душу населення в інших областях окрім Львівської, його середнє значення нижче за показники цілого ряду єврорегіонів.

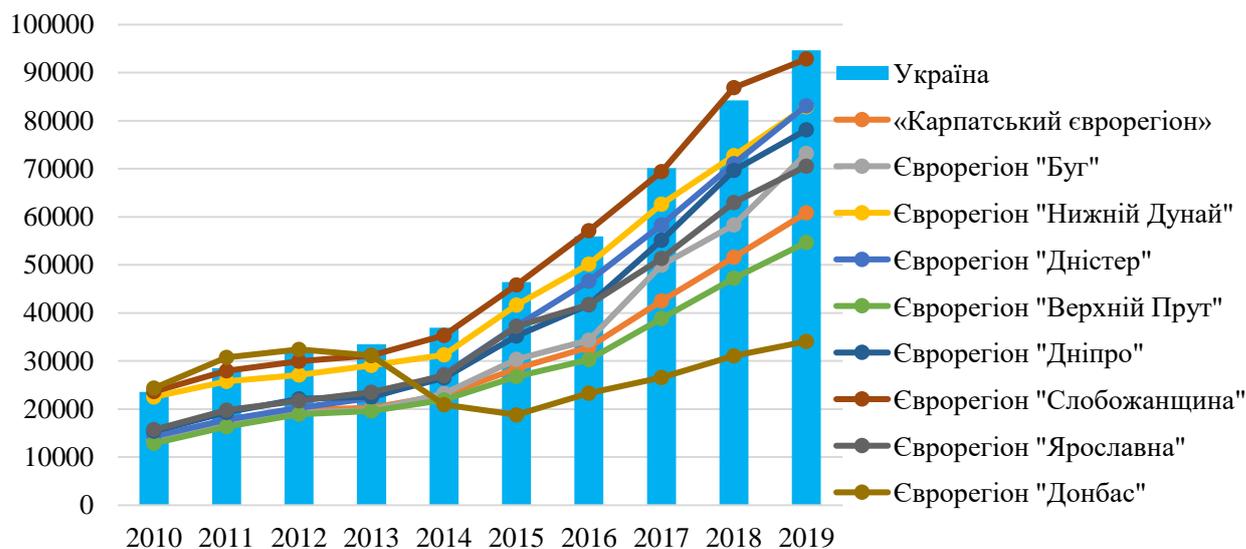

Рис. 2.10 Динаміка ВРП на душу населення в єврорегіонах

Джерело: складено автором на основі даних Державної служби статистики [8]

На рівні з загальним показником по Україні зростає ВРП на душу населення в Харківській області. Хороші результати демонструють Одеська, Вінницька та Чернігівська області.

Отже, аналіз динаміки рівня життя населення як результативного показника розвитку регіону, показує, що активність залежить не тільки від близькості до ЄС, а досить суттєво від загального рівня розвитку українських регіонів, їх можливостей, наявності ресурсів.

На наш погляд, одним з важливих чинників розвитку єврорегіонів, прикордонних регіонів України в загальному є активні дії жителів та влади. Тобто, розвиток прикордонних регіонів, незалежно від їх належності до складу єврорегіону, визначається наявністю ресурсів і, в першу чергу людських. На рис. 2.11. ми можемо порівняти зайнятність населення працездатного віку в областях в складі єврорегіонів за 2010, 2019 і 2020рр.

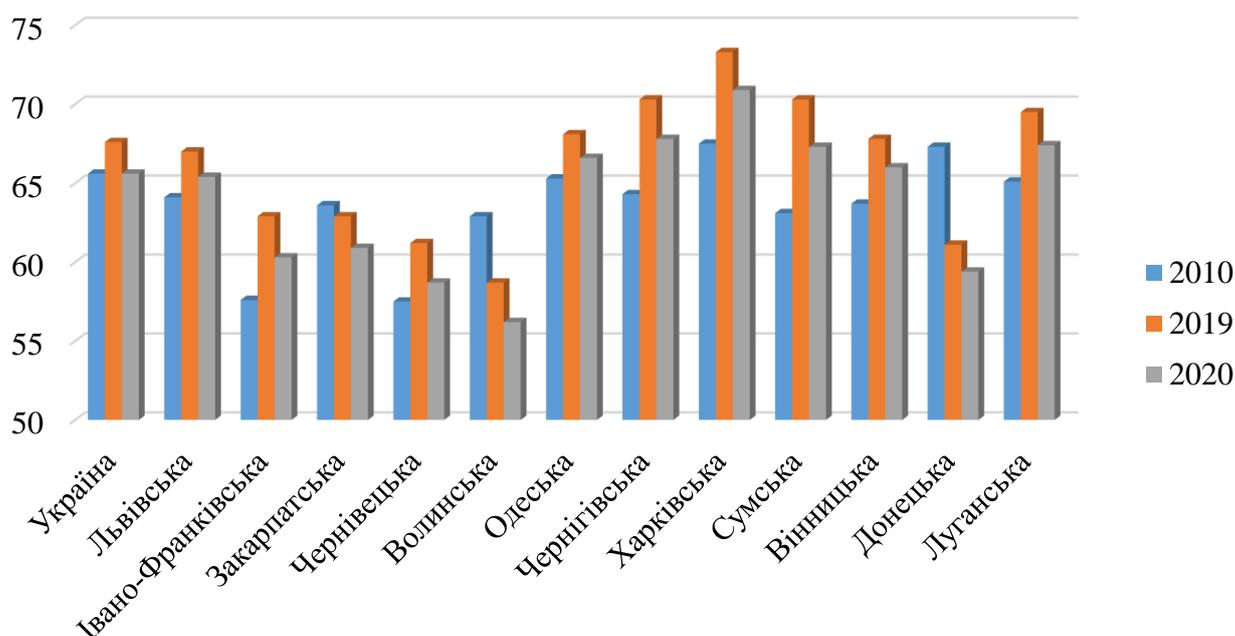

Рис. 2.11. Рівень зайнятості населення працездатного віку за областями

Джерело: складено автором на основі даних Державної служби статистики [8]

Отже, рівень зайнятості населення працездатного віку практично не змінився за останні 10 років. Спостерігається загальна тенденція до незначного зниження його в 2020р., що ніяк не пов'язано з досліджуваним явищем, а є наслідком карантинних заходів, які проводились на території України в 2020р. Незначні розбіжності в значеннях показників за областями пояснюються в першу чергу відмінностями в їх рівні загального економічного розвитку.

Варто зазначити, що з моменту ухвалення Урядом України «Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади» [40], в Україні розпочалася реформа децентралізації. Метою даної реформи є формування ефективного місцевого самоврядування та територіальної організації влади для створення і підтримки повноцінного життєвого середовища для громадян, узгодження інтересів держави та територіальних громад [49]. Отже, в рамках цієї реформи в Україні створюються територіальні громади, мета яких також полягає в створенні умов для ефективного розвитку територій, їх розбудова тощо. Як і в реалізації ТКС, централізація зіштовхується з цілим рядом проблем як нестача коштів. В даному випадку ТКС могло б стати допомогою для

їх залучення, оскільки впровадження різних ініціатив в євро регіонах фінансується зі спеціальних фондів. Розглянемо ще одну характеристику розвитку регіонів – обсяги прямих іноземних інвестицій (ППІ) на одну особу.

За результатами аналізу соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів України, на які спираються розробники проєкту Державної програми розвитку транскордонного співробітництва на 2021-2027рр., різниця між рейтинговими оцінками прикордонних регіонів України у 2018-2019рр. складала близько 15 разів [45]. Найнижчими виявилися показники Волинської, Сумської, Закарпатської та Луганської областей. Схожі результати ми спостерігали в динаміці проаналізованих показників.

Головною проблемою в розвитку прикордонних регіонів є низька активність населення, його низький рівень зайнятості. За нашими результатами найгірші показники в Івано-Франківській, Закарпатській, Волинській, Чернівецькій, Донецькій областях. За результатами аналізу загального стану цих областей, у західних спостерігається стійка тенденція виїзду населення на заробітки за кордон. Це негативно впливає на розвиток підприємницької діяльності в Західній Україні.

Також можна відзначити високий рівень безробіття населення в Україні [58]. У 2015-2017рр. кількість безробітного населення у віці 15-70р. за методологією МОП становила 1,7 млн. осіб [8]. З 2015р. до 2019р. рівень безробіття зріс з 9,1 % до 9,2 %. Дані свідчать про причини трудової міграції населення прикордонних регіонів закордон. За даними Інституту демографії та соціальних досліджень у 2019р. кількість трудових мігрантів становила 2,7 млн. осіб, з яких жителі західних регіонів склали більше 50 % [58].

Існують і інші причини, які гальмують розвиток ТКС в Україні, які ми проаналізуємо в розділі 3. Наразі ми можемо зробити висновок, що ТКС в Україні розвивається, проте недостатньо активно, тому результати посередні. Для кожного із євро регіонів характерні свої риси та тенденції розвитку. Суттєво розвиток ТКС залежить від соціально-економічного стану області, чисельності населення та можливостей. Зі всіх євро регіонів найкращі позиції в

«Карпатського єврорегіону». Його досвід можна використовувати як приклад для інших єврорегіонів. При цьому надзвичайно актуальним є підвищення, активізація міжрегіонального співробітництва східних регіонів України з регіонами країн-членів Європейського Союзу.

Очевидно є проблема суттєвих диспропорцій соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів, особливо це помітно в аналізі східних областей. В сукупності проблеми, характерні для розвитку ТКС, стають перешкодою в зміцненні їх ролі як ефективного інструменту на шляху соціально-економічного розвитку прикордонних територій.

На нашу думку, виправити ряд проблем можна спираючись на перевірений практикою досвід країн-членів ЄС щодо впровадження механізмів транскордонної взаємодії.

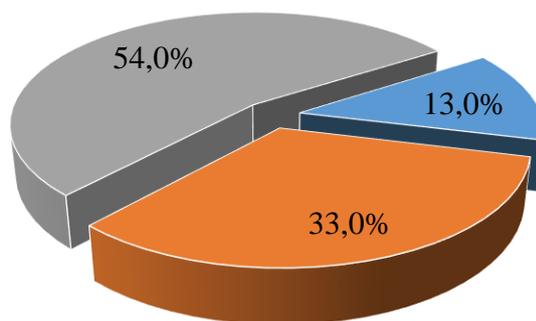
Важливу роль у становленні ефективного ТКС в Україні відіграють інституційно-правове, організаційне, фінансове забезпечення. І не менш важливу роль відіграє участь держави в підтримці, регулюванні і мотивуванні ТКС.

2.3. Соціологічна оцінка тенденцій розвитку ТКС прикордонних регіонів України

ТКС будується на основі узгодження інтересів його суб'єктів та учасників по обидві сторони кордону. Сторони ТКС прагнуть вирішувати проблеми, які в сторін схожі, спільними зусиллями. Прикордонні регіони розглядаються як цілісні системи і для їх аналізу використовується системний метод. Між тим, у вивченні стану ТКС та тенденцій розвитку виникає проблема відсутності статистичної інформації, оскільки прикордонні регіони не зобов'язуються надавати статистичну звітність. Тому для дослідження використовують іншу інформацію, яка або опосередковано характеризує досліджуване питання, або, наприклад, дані експертних спостережень.

Так, за даними опитування, яке проводилось з метою оцінити стан розвитку ТКС, проблеми та основні напрямки щодо активізації діяльності, які

потрібно здійснювати в першу чергу, 13% респондентів з числа працівників органів місцевої влади, які безпосередньо займаються питаннями розвитку ТКС в прикордонних регіонах України, відповіли, що ТКС практично не розвивається, 33% вважають, що активність у сфері ТКС варто поживити, і 54% обрали варіант «ТКС активно розвивається і сприяє розвитку регіону» – рис. 2.12.

- Не розвивається
- Активність потрібно підвищувати
- Активно розвивається

Рис. 2.12. Експертна оцінка сучасного стану розвитку транскордонного співробітництва

Джерело: [52]

Варто зазначити, що всі єврорегіони, участь у яких беруть українські прикордонні регіони можна класифікувати так: українсько-польський; українсько-словацький; українсько-угорський, українсько-румунський, українсько-молдовський, українсько-білоруський, українсько-російський – рис. 2.13.

Ми встановили, що досить високі показники, наприклад, ВРП на душу населення в таких єврорегіонах як Карпатський, Нижній Дунай, Дністер, Дніпро. Найкращі показники для Єврорегіону Слобожанщина. В даному пункті ми розглядаємо оцінку єврорегіонів, які межують з країнами ЄС або ближчі до західних кордонів України.

В табл. 2.1. представлені дані опитування представників прикордонних регіонів в розрізі окремих територій.

Рис. 2.13. Класифікація єврорегіонів України за країнами-учасницями

Джерело: інтернет

Таблиця 2.1.

Результати опитування представників прикордонних регіонів України про стан ТКС

Прикордонні регіони України	Про стан ТКС		
	Активно розвивається	Активність потрібно підвищувати	Практично не розвивається
Українсько-польський	81,8	18,2	0
Українсько-словацький	100,0	0	0
Українсько-угорський	100,0	0	0
Українсько-румунський	85,2	11,1	3,7
Українсько-молдовський	86,7	13,3	0
Українсько-білоруський	42,0	54,8	3,2
Українсько-російський	0	54,6	45,4

Джерело: [52]

Найвищу оцінку ТКС висловлюють представники прикордонних регіонів з Словаччиною та Угорщиною; досить висока оцінка співпраці з Польщею, Румунією та Молдовою; в двічі менше оцінюється активність ТКС з Білорусією. ТКС з Росією має найнижчі показники враховуючи складну політичну ситуацію і збройну агресію проти України починаючи з 2014р. На думку експертів, ускладнення стосунків з Росією також негативно позначилось на українсько-білоруських контактах [52].

На рис. 2.14. представлені результати опитування в розрізі видів діяльності.

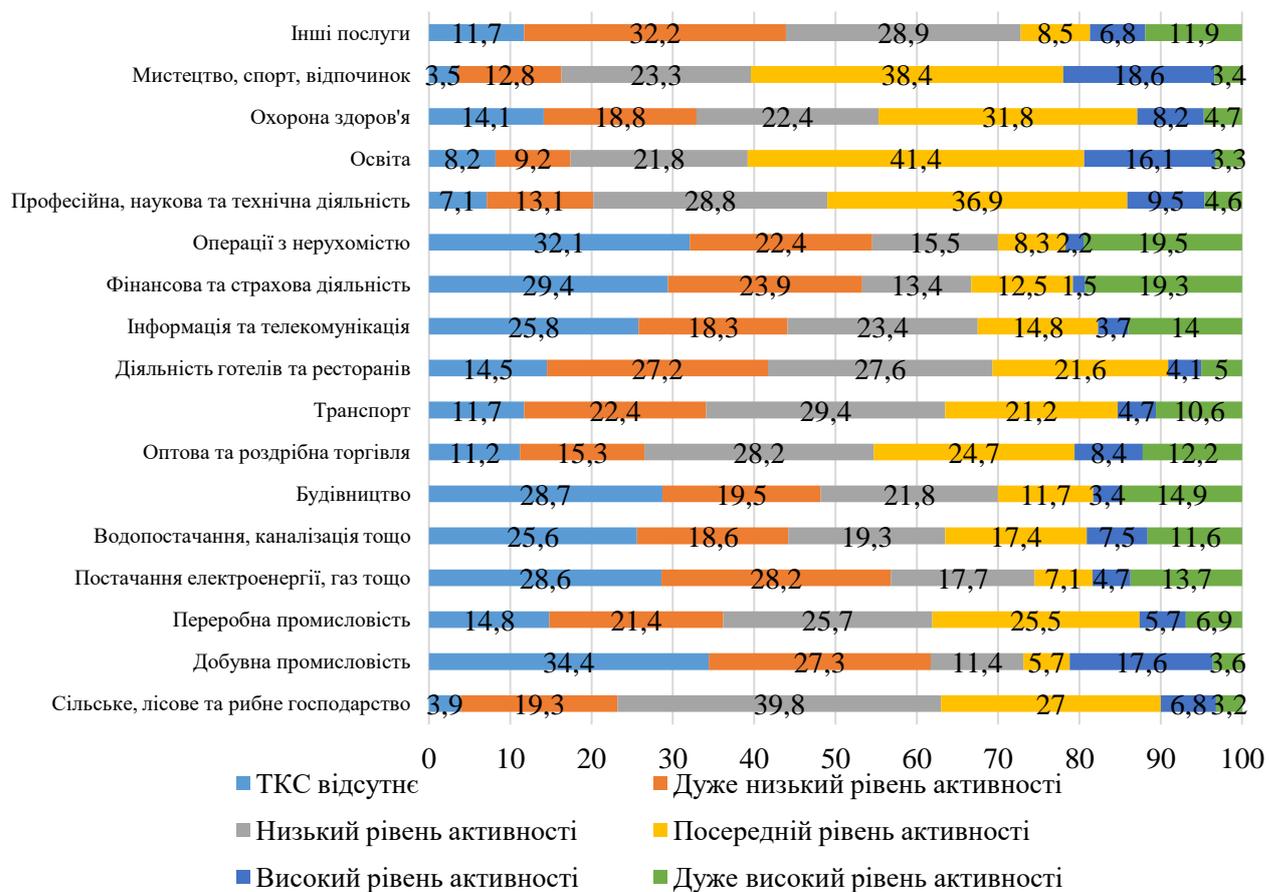

Рис. 2.14. Рівень активності за видами економічної діяльності

Джерело: [52]

Активність ТКС в економічній діяльності досить низька, натомість високий рівень активності за думкою експертів спостерігався в таких сферах, як освіта, охорона здоров'я, мистецтво, спорт, відпочинок. Досить високий рівень активності прикордонних регіонів в сфері туризму – 15,33% найвищих оцінок [52]. Багато видів діяльності визначаються як такі, де практично немає проєктів – добувна промисловість, фінансова та страхова діяльність, будівництво та ін.

На рис. 2.15. наведено оцінки респондентів про поточний стан ТКС в розрізі транскордонних регіонів (ТР).

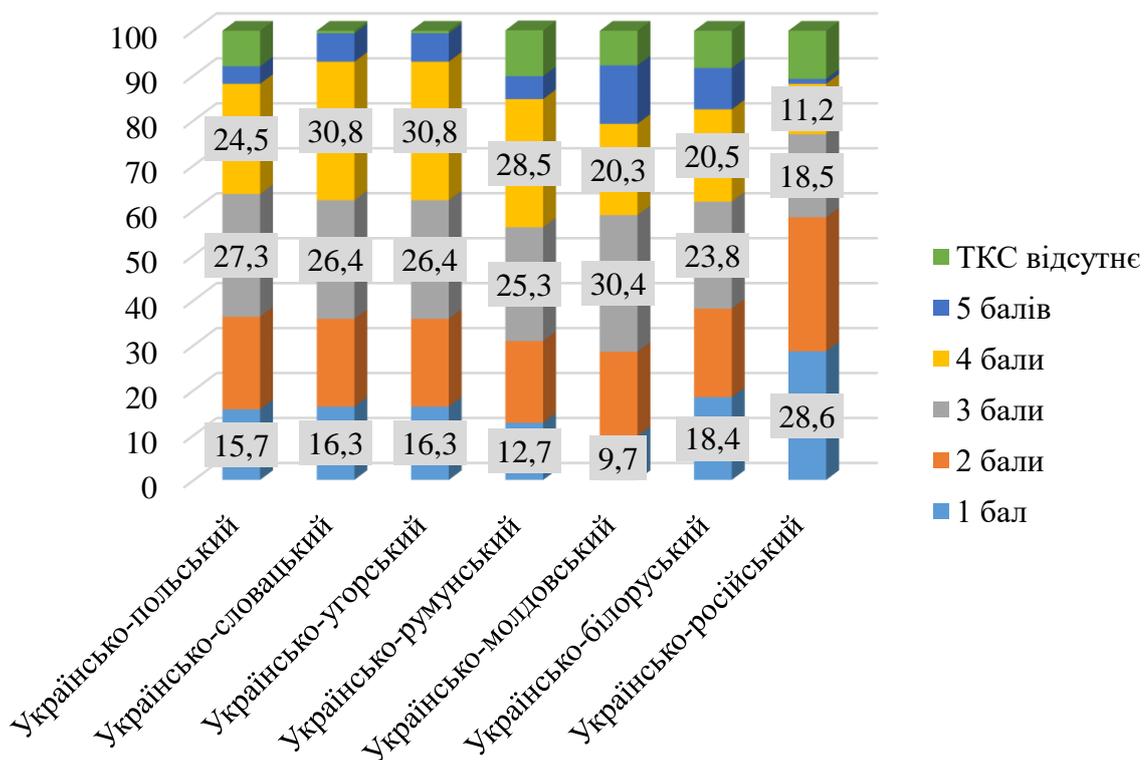

Рис. 2.15. Оцінки поточного стану розвитку ТКС в ТР України, %

Джерело: розроблено автором на основі [52]

Найвищі оцінки поточного стану ТКС в українсько-молдовському та українсько-білоруському ТР – 13% і 9,2% найвищих оцінок відповідно. Найнижчі оцінки – 1-2 бали, в українсько-російському ТР – 28,6% і 29,8% відповідно.

Більшість середніх оцінок отримав українсько-польський ТР – 27,3%. Варто відміти роботу в сферах водопостачання та поводження з відходами – 21,43% найвищих оцінок, туризму – 21,43% найвищих оцінок, добувній промисловості та будівництві – 19,64% та 19,64% найвищих оцінок відповідно найвищих оцінок [52]. Так само оцінює стан ТКС в українсько-молдовському ТР – 30,4% голосів. Але 13% оцінок ми спостерігаємо в 5 балів. В цьому регіоні переважно проекти, що реалізуються, стосуються туризму і охорони здоров'я – 18,2 голосів за 5 балів [52].

ТКС українсько-білоруського ТР оцінюється в 3 бали кількістю голосів в 23,8%. Співробітництво розвивається в сфері освіти – 12,77% 5 бальних оцінок і

туризму – 12,77% 5 бальних оцінок.

Кращі результати в українсько-угорському та українсько-словацькому ТР – оцінки 4 бали зустрічалися найчастіше. Експерти також виділяють як пріоритетну сферу водопостачання та поводження з відходами. В 4 бали оцінює стан ТКС в українсько-румунському ТР 28,5% респондентів [52]. В цьому регіоні перевага надається розвитку туризму і, також, водопостачанню та поводженню з відходами.

ТКС може здійснюватися в різних формах. Ми припускаємо, що кожний прикордонний регіон в силу своїх особливостей, географічного розташування, можливостей обирає для співпраці ту чи іншу форму. На рис. 2.16. представлено питому вагу форм ТКС в загальній структурі проєктів, які впроваджуються в прикордонних регіонах України на сьогодні.

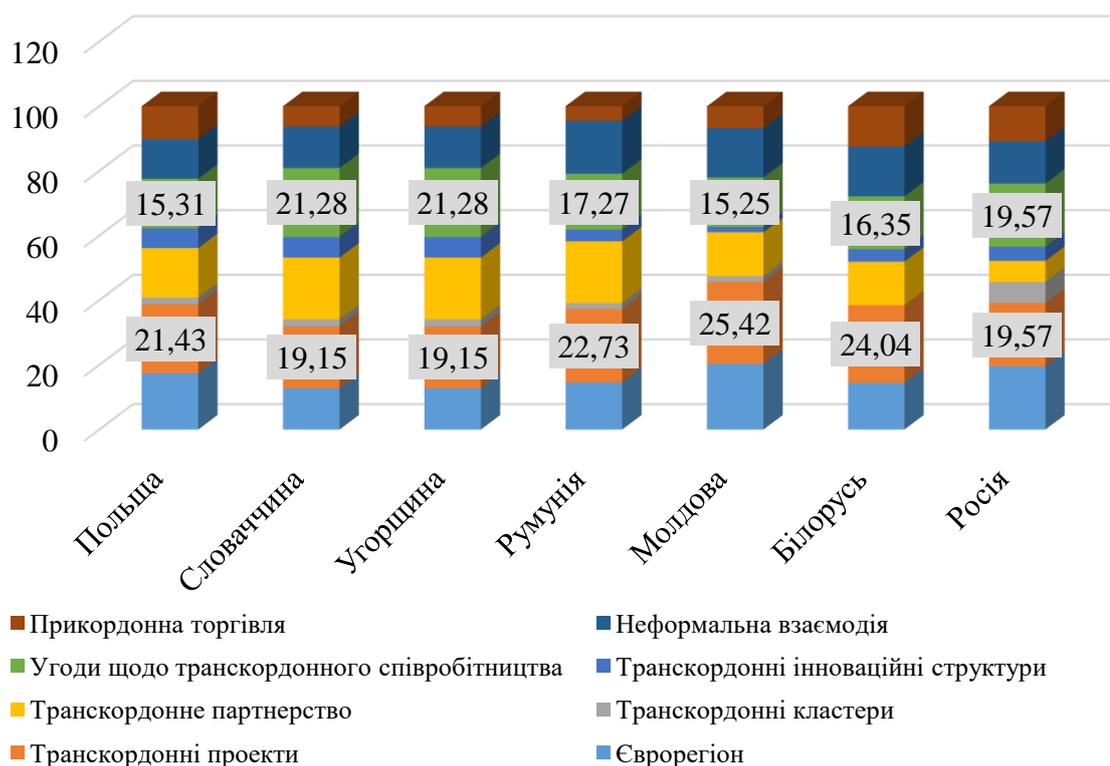

Рис. 2.16. Питома вага різних форм ТКС в загальній структурі впроваджуваних проєктів

Джерело: розроблено автором на основі [52]

Наразі в Україні в прикордонних регіонах найпоширенішими формами

ТКС є транскордонні проекти та угоди щодо ТКС; мало розвинені форми – кластери та єврорегіони. В даному питанні думки експертів мають певні розбіжності з загальною думкою, що найпоширенішою формою ТКС є єврорегіон. З огляду на те, що саме такі форми ТКС дозволяють залучати більше інвестицій у розвиток регіонів, в цьому ми вбачаємо і проблему, і перспективу подальшого розвитку ТКС. Є розбіжності і в загальній думці щодо впровадження форм ТКС в розрізі територіальних ТР, бо вони обирають [52]: українсько-молдовський – транскордонні проекти; українсько-словацький та українсько-угорський – підписання та реалізація угод щодо ТКС.

Ще одне важливе питання, яке визначає активність різних суб'єктів ТКС в його здійсненні. Ми зазначали в пункті 1.1., що суб'єктами ТКС можуть бути органи виконавчої влади та місцевого самоврядування, територіальні громади, юридичні особи як представники бізнесу, ФОП, просто мешканці регіону, різні громадські організації. На рис. 2.17. ми аналізуємо активність даних груп, яка визначається оцінкою від 1 до 5.

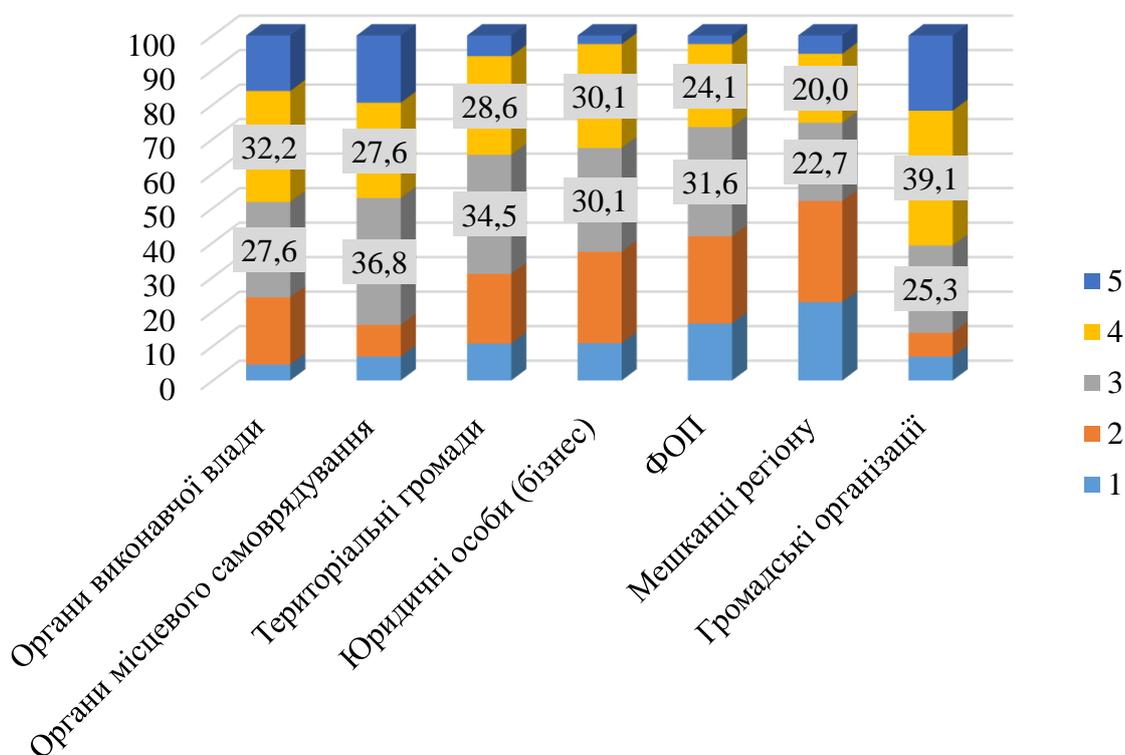

Рис. 2.17. Оцінка активної участі у ТКС його суб'єктів

Джерело: розроблено автором на основі [52]

Всі суб'єкти ТКС беруть участь досить посередньо. Особливо потрібно виділити органи місцевого самоврядування, виконавчої влади та громадські організації, які отримали найбільше 5-ти бальних оцінок. Найнижчі оцінки отримали ФОП, бізнес-структури, територіальні громади та мешканці ТР.

Таким чином, стан ТКС в Україні на сьогодні оцінюється як трохи вище середнього за рахунок досить високої активності в окремих регіонах – українсько-словацькому та українсько-угорському ТР. Складна ситуація в українсько-російському ТР. Пріоритетними напрямками ТКС є більше соціальні проєкти аніж економічні. Досить привабливим для інвестицій є туризм і водопостачання та поводження з відходами. На відміну від загальної думки про єврорегіон як найпопулярнішу форми співпраці, в ТР обирають транскордонні проєкти та угоди щодо ТКС. Найактивнішими учасниками ТКС є громадські організації.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

1. Досвід ТКС країнами Європи вибудовувався поступово, але по зростаючій – від найпростішої форми, до складних багатоцільових об'єднань. Для України, яка долучилася до процесів ТКС і наразі не є країною-учасницею ЄС, можна впроваджувати європейський досвід ТКС, адаптувавши його до своїх реалій.

Варто взяти до уваги: комплексну організаційну структуру європейських транскордонних утворень, які між тим функціонують як самостійні одиниці і на постійній основі, мають свої власні адміністративні, технічні та фінансові ресурси і власну внутрішню стратегію розвитку; керуючі органи не утворюють новий рівень влади чи керівництва, забезпечують ефективну взаємодію існуючих органів влади, інших державних і приватних організацій; всі проєкти і програми розробляються і впроваджуються на основах дотримання національного законодавства, історично в ЄС існує принцип взаємоузгодження рішень на рівні окремої держави і місцеві органи влади самостійні в прийнятті конкретних рішень; країни ЄС розглядають ТКС в найгуманнішому і загальному смислі як спосіб забезпечення багатьох загальнолюдських цінностей – миру, свобод, безпеку, дотримання прав людини тощо з відповідними цілями; врахування інтересів кожного – таки й принцип ТКС в країнах Європи; з економічної точки зору ТКС переслідує інтереси розвитку прикордонних регіонів в контексті розвитку всіх напрямків діяльності і сфер, що дає можливість вивести життя населення на вищий рівень; ТКС – це спосіб досягнення цілої низки соціальних ефектів – створення робочих місць; розвиток трудової мобільності; поширення інформації та знань про все, що стосується транскордонного регіону; розвиток освіти і культури, нових каналів комунікації.

Для України все вище перераховане надзвичайно важливе як для країни, яка нарощує темпи свого розвитку, знаходиться в пошуку оптимальних шляхів розбудови свого майбутнього. Тому, продовжимо аналіз теми вивченням вітчизняного досвіду розвитку ТКС.

2. ТКС в Україні розвивається, проте недостатньо активно, тому результати посередні. Для кожного із єврорегіонів характерні свої риси та тенденції розвитку. Суттєво розвиток ТКС залежить від соціально-економічного стану області, чисельності населення та можливостей. Зі всіх єврорегіонів найкращі позиції в «Карпатського єврорегіону». Його досвід можна використовувати як приклад для інших єврорегіонів. При цьому надзвичайно актуальним є підвищення, активізація міжрегіонального співробітництва східних регіонів України з регіонами країн-членів Європейського Союзу.

Є проблема суттєвих диспропорцій соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів, особливо це помітно в аналізі східних областей. В сукупності проблеми, характерні для розвитку ТКС, стають перешкодою в зміцненні їх ролі як ефективного інструменту на шляху соціально-економічного розвитку прикордонних територій. виправити ряд проблем можна спираючись на перевірений практикою досвід країн-членів ЄС щодо впровадження механізмів транскордонної взаємодії.

Важливу роль у становленні ефективного ТКС в Україні відіграють інституційно-правове, організаційне, фінансове забезпечення. І не менш важливу роль відіграє участь держави в підтримці, регулюванні і мотивуванні ТКС.

3. Стан ТКС в Україні на сьогодні оцінюється як трохи вище середнього за рахунок досить високої активності в окремих регіонах – українсько-словацькому та українсько-угорському ТР. Складна ситуація в українсько-російському ТР. Пріоритетними напрямками ТКС є більше соціальні проєкти аніж економічні. Досить привабливим для інвестицій є туризм і водопостачання та поводження з відходами. На відміну від загальної думки про єврорегіон як найпопулярнішу форми співпраці, в ТР обирають транскордонні проєкти та угоди щодо ТКС. Найактивнішими учасниками ТКС є громадські організації.

РОЗДІЛ 3

ВПРОВАДЖЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ ТА ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В УКРАЇНІ

3.1. Розвиток інституціолізованих форм ТКС в Україні як перспективний напрям його вдосконалення

Сьогодні ТКС – це специфічна сфера міжнародних взаємовідносин, розвиток якої відбувається на основі певних принципів, вимірюється чіткими критеріями, врегульовується системою законодавчо-нормативних документів на рівні державному, місцевому і міждержавному, має велику кількість ефективних прикладів для наслідування. ТКС здійснюється як система спільних програм економічної, культурної та гуманітарної взаємодії. А головною ідеєю ТКС є координація спільних зусиль щодо реалізації узгоджених планів у самих різних сферах життя.

Завдання активного розвитку прикордонних регіонів давно стало не лише їх метою, а й пріоритетним напрямом політики ЄС як принцип інтеграції держав через інтеграцію їх регіонів. Як результат такої діяльності визначається прискорення соціально-економічного розвитку транскордонних регіонів і країн, для України – розвиток співробітництва з ЄС і прискорення процесу європейської інтеграції.

Наразі і жителі, і місцеві органи влади в прикордонних територіях розуміють, які можливості перед ними відкриває активізація діяльності в напрямку розвитку ТКС. В багатьох євро регіонах і ін. утвореннях ТКС, які вже існують і мають можливість бачити результати співпраці саме в такий спосіб, не виникає сумніву, що розвиток ТКС – це ефективний напрямок розбудови прикордонних регіонів.

Але існують і проблеми, без вирішення яких подальший розвиток неможливий. Окрім того, розвиток неможливий і без чіткого бачення напрямку

розвитку. Розглянемо перспективні кроки на шляху подолання проблем і подальшого розвитку ТКС в Україні.

Визначимо чинники, які вмотивовують необхідність активізації ТКС в Україні за існуючих умов – рис. 3.1.

Рис. 3.1. Чинники, які вмотивовують активізацію ТКС в Україні

Джерело: розроблено автором

В Україні не зважаючи на позитивні показники економічного і соціального розвитку як всієї країни, так і окремих регіонів, є невирішені проблеми, які стримують і перешкоджають ефективному розвитку ТКС. Представимо ці чинники на рис. 3.2.

Спираючись на зазначений на рис. 3.2. перелік проблемних питань, сформулюємо напрямки їх вирішення для розвитку інституціолізованих форм ТКС в Україні – рис. 3.3. Згрупуємо необхідні заходи щодо розвитку та вдосконалення діяльності по ТКС в групи за рівнями їх вирішення.

В першу чергу зміну в сторону підтримки і активізації ТКС необхідні з боку держави щодо законодавчої підтримки. Також зміни необхідні в контексті організації діяльності, фінансової підтримки, економічних стимулів і

перспектив. В даній роботі детально проаналізована загальна законодавча база ТКС, але питання нормативно-законодавчої підтримки ТКС в Україні не знайшло свого відображення, проте дане питання розглядалося поза даним дослідженням.

Рис. 3.2. Проблемні питання розвитку ТКС в Україні

Джерело: розроблено автором

В результаті ми можемо зробити висновок, що ТКС як взаємовідносини представників різних країн залежить значною мірою від того, наскільки схожі їх законодавчо-регулятивні норми з досліджуваного питання. Законодавство

України щодо ТКС наразі не можна охарактеризувати як досконале. Це одна з проблем його розвитку. До 2018р. в Україні офіційно єдиною формою ТКС визнавався єврорегіон.

Інституційний рівень

- децентралізація прийняття рішень;
- самостійність регіонів щодо порядку ведення інвестиційної діяльності;
- підвищення інституційної спроможності суб'єктів ТКС щодо підготовки та впровадження спільних транскордонних ініціатив;
- організація управління на основі принципу субсидіарності.

Законодавчий рівень

- вдосконалення законодавства у сфері ТКС;
- координація ТКС створеним єдиним органом;
- розвиток правової культури в контексті виконання на практиці всіх норм і статей;
- вирішення питання встановлення компетенцій потенційних суб'єктів та учасників ТКС;
- адаптація національного законодавства до норм, правил і стандартів ЄС.

Організаційний рівень

- кадрове забезпечення ТКС;
- ефективне та вчасне впровадження програм ТКС;
- розвиток прикордонної інфраструктури;
- розширення потенційного кола учасників діючих форм ТКС;
- оприлюднення кращих практик ТКС в інших регіонах;
- розвиток та впровадження нових форм ТКС;
- створення єдиної електронної бази проєктів ТКС;
- підвищення кваліфікації спеціалістів органів виконавчої влади та місцевого самоврядування з питань проєктного менеджменту;
- інформування потенційного кола учасників співробітництва.

Рис. 3.3. Проблемні питання розвитку ТКС в Україні

Джерело: розроблено автором

Сьогодні це питання вирішено на користь різних організаційних форм. Нові форми ТКС – це нові можливості для розвитку прикордонних регіонів.

Зміни, внесені до ЗУ «Про транскордонне співробітництво» у 2018 р., дають підстави для створення та провадження діяльності таких форм ТКС як об'єднань єврорегіонального співробітництва (ОЕС), та європейських об'єднань територіального співробітництва (ЄОТС). Відтак, на території України ТКС може здійснюватися на основі таких інституційно-організаційних форм як: транскордонні кластери; транскордонні промислові парки / зони; єврорегіони; ОЕС; ЄОТС; транскордонне партнерство; прикордонна торгівля; транскордонні проєкти [20, 21, 22, 29]. На підтримку нових форм ТКС для активізації участі України у важливим є продовження обраного курсу на вдосконалення законодавства та приведення його до стандартів ЄС. В доповнення до Закону України «Про транскордонне співробітництво» необхідним є розробка законодавчо-нормативних документів, які б забезпечували розвиток нових інституціолізованих форм як ОЕС та ЄОТС в плані пояснення їх суті, особливостей створення, забезпечення діяльності участі української сторони в створених за кордоном ОЕС та ЄОТС, функцій органів влади тощо.

Взаємодія прикордонних територій України з партнерами ускладнена через невідповідність адміністративно-територіального поділу України прийнятому в країнах-членах ЄС, що виражається в забезпеченні єврорегіонального співробітництва в контексті його організації. Найсуттєвіше на діяльність інституціолізованих форм ТКС впливають місцеві органи влади. Саме їм необхідно мали якнайширший спектр повноважень. В Україні та ЄС їх повноваження різняться. В даному напрямку розвитку інституціолізованих форм ТКС сприяє впровадження в Україні реформи децентралізації влади та зміни адміністративно-територіального устрою. Так реформа децентралізації дозволяє створювати виконавчі органи районних і обласних рад, які реально здійснюють владу в регіонах.

Ще одним чинником на користь подальшого розвитку є об'єднання громад, що дозволяє скоротити чисельність управлінського апарату і використовувати зекономлені на цьому кошти на реалізацію проєктів місцевого розвитку. На користь реформи децентралізації варто зазначити спрощення організації

децентралізація щодо надання базових адміністративних послуг, що дозволить зменшити бюрократичні проблеми, які породжують небажання іноземних учасників ТКС співпрацювати з українськими партнерами.

Для ефективної організації діяльності в рамках ТКС варто у процесі реалізації реформ місцевого самоврядування та адміністративно-територіальної передбачити формування оптимальних механізмів співробітництва між органами влади різних рівнів. Таким чином можна буде вирішити проблему участі органів місцевої влади до участі в ТКС, які наразі мають недостатньо можливостей для цього.

Тут ми розглянули питання розвитку ТКС з огляду загальної проблемності для держави. Окрім цього існує багато більш конкретних напрямків, які зможуть активізувати діяльність прикордонних регіонів в розбудові транскордонної співпраці.

2.3. Стан, напрями вдосконалення та імплементація правових норм Європейського Союзу з питань ТКС у законодавство України

Основу ТКС в Україні складає Закон України «Про транскордонне співробітництво». Закон був прийнятий у 2004р., його зміст постійно вдосконалюється у зв'язку зі змінами законодавства ЄС та Ради Європи в сфері ТКС та приєднання України до цих договорів. Остання редакція Закону відбулася в жовтні 2018р. на основі Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо транскордонного співробітництва» від 04.09.2018 № 2515-VIII. Закон визначає правові, економічні та організаційні засади транскордонного співробітництва [36].

В Пояснювальній записці до Рамкової конвенції передбачається існування інших, відмінних від Конвенції, правових актів щодо регулювання ТКС. Зокрема, в країнах учасницях має бути своє законодавство в сфері ТКС. В Україні норми Ради Європи та Європейського Союзу про ТКС у національне законодавство імплементує Закон України «Про транскордонне

співробітництво». Україна єдина держава, яка прийняла такий закон, інші держави керуються положеннями Рамкової конвенції.

Законодавство України з питань ТКС розробляється на підставі Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, Закону України № 1629-IV, прийнятого 18.03.2004. Також Україна враховує акти вторинного права ЄС як Регламенти.

З числі інших законів та правових актів, які суспільні відносини у сфері транскордонного співробітництва Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні», Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», Концепція державної регіональної політики, затверджена Указом Президента України від 25.05.2001р., Указ Президента України «Про заходи щодо активізації євроінтеграційного транскордонного співробітництва» від 19.12.2007 р. № 1236 та ін.

Пріоритетним напрямком зазначався розвиток ТКС у Державній стратегії регіонального розвитку на період до 2015р. По завершенні її строку у 2014р. була затверджена Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2020р. Це було спричинено зміною зовнішніх та внутрішніх умов розвитку регіонів, синхронізацією стратегічних документів України з питань ТКС з плановими та бюджетними документами ЄС. Дана Програма вже третя. Схожі цілі розвитку ТКС не були досягнуті до завершення перших двох через брак коштів на реалізацію проєктів. На сьогодні в Україні функціонує Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027рр. [7] та План заходів на 2021-2023рр. з її реалізації [9].

Державна підтримка ТКС здійснюється для забезпечення ефективної і взаємовигідної співпраці суб'єктів ТКС, сприяння та підвищення рівня розвитку регіонів України у віх важливих сферах, підвищення рівня життя населення цих регіонів, для чого має на меті створення відповідних сприятливих умов. Держава надає ТКС підтримку, спираючись на ряд обов'язкових принципів як дотримання законів України, розмежування прав та обов'язків суб'єктів ТКС, а також між центральними та місцевими органами виконавчої влади, узгодження інтересів на

всіх рівнях, рівноправність всіх регіонів України, які є учасниками ТКС, ефективні способи організації та здійснення ТКС. Координувати та контролювати дотримання законодавства з питань ТКС має право центральний орган виконавчої влади. Він же продукує та реалізує регіональну політику держави. за участю Міністерства закордонних справ України відповідно до повноважень, визначених законодавством та міжнародними договорами України. Таким органом в Україні є Міністерство розвитку громад та територій України (Мінрегіон). Також на Мінрегіон покладається підготовка та реалізація відповідних програм і проєктів.

Окрім Мінрегіону, відповідні повноваження у сфері ТКС покладаються на інші центральні органи влади, до складу яких відносяться Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, Міністерства закордонних справ України, Державна фіскальна служба України.

Для виконання своїх повноважень Мінрегіон прийняв Наказ про затвердження Типової форми угоди про транскордонне співробітництво [35].

Суб'єкти ТКС зобов'язані використовувати зазначену Типову форму угоди у випадках оформлення співпраці з зарубіжними партнерами з метою її правового забезпечення.

Основні положення:

- угода про ТКС укладається українською стороною з компетентним органом відповідної території країни-партнера;
- підґрунтя угоди складають положення про багатосторонні договори Ради Європи, законодавство ЄС, Договорах про дружбу, співробітництво і партнерство між державами;
- в угоді має бути зазначено мету, предмет, організацію діяльності і т.п. Мета визначає взаємодію з метою вирішення спільних проблем, предмет – співпрацю на вирішення мети;
- необхідним є обговорення та затвердження прав та обов'язків сторін.

Учасники ТКС можуть проявляти будь-які ініціативи, які є законними та не суперечать інтересам інших сторін. Окрім того, учасники угоди

зобов'язуються дотримуватися міжнародних зобов'язань України та створити органи ТКС.

Всі угоди підлягають обліку та моніторингу для дотримання принципу відкритості та доступу до інформації. Для цього Мінрегіон проводить процедуру її реєстрації. Всі Угоди про ТКС заносяться до Реєстру угод про ТКС18. Процедура реєстрації угод: суб'єкт ТКС направляє до Мінрегіон копію угоди в термін до 10 днів з моменту її підписання; протягом наступних 10 днів Мінрегіон здійснює її перевірку і вносить дані до реєстру.

Не зважаючи на відкритий доступ до реєстру, можливості такої в 2020р. не було.

Згідно останньої редакції Закону України «Про транскордонне співробітництво» у 2018 р., в учасників ТКС є підстави для створення та провадження діяльності об'єднань єврорегіонального співробітництва (ОЕС) та європейських об'єднань територіального співробітництва (ЄОТС).

Рішення про створення ОЕС офіційно відображається в Типових Угоді про утворення ОЕС та Статуті ОЕС, затверджених постановами Уряду України в 2019р.

Метою створення ОЕС є заохочення, підтримка та розвиток транскордонного та міжтериторіального співробітництва у сферах спільної компетенції. При цьому обидві сторони ОЕС повинні підготуватися та виконати певні формальні вимоги:

- документи мають бути підготовлені двома мовами відповідно;
- версії документів повинні бути аутентичними і мати однакову юридичну силу;
- суперечки стосовно тлумачення текст угоди вирішуються через переговори.

До особливостей угоди про ОЕС варто віднести строк існування ОЕС, те, що ОЕС не може мати на меті одержання доходу, ОЕС має бути забезпечене майном та коштами на момент його утворення; його діяльність на основі кошторису, який затверджується на кожний наступний рік, ОЕС має

забезпечувати цільове та ефективне використання засобів утворення. Все вище перераховане має бути відображене в угоді.

Процедура створення та реєстрації ОЄС в країні визначена досить детально. Вона повністю відповідає відповідним законодавчим нормам європейського законодавства.

Угода про ОЄС проходить перевірку Мінрегіону і Міністерства закордонних справ на предмет відповідності статті 157 Конституції України – така Угода не повинна містити положень щодо, наприклад, незалежності чи порушення територіальної цілісності України.

Якщо проект угоди не проходить перевірку – він доопрацьовується. Після процедури підписання угоди, новостворене ОЄС проходить державну реєстрацію у порядку, встановленому Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців».

Після укладання угоди про утворення ОЄС вона заноситься до Реєстру угод про ТКС26.

Незважаючи на ґрунтовне забезпечення процедур створення та реєстрації ОЄС в Україні, на сьогодні жодного такого об'єднання в Європі не створено.

В чинному законодавстві України допоки немає правової регламентації порядку створення таких форм ТКС як єврореґіон чи ЄОТС, хоча такі утворення існують і довели свою ефективність.

Окрім загальнодержавних нормативно-законодавчих актів у сфері ТКС, стратегії та програми розробляються на регіональному рівні.

На підтримку розвитку ТКС в Україні її Уряд також виступає активною стороною підписання міжнародних договорів. У 2017р. підписана Угода про фінансування Дунайської транснаціональної програми, згідно з якою кожний рік проводяться конкурси проектних заявок для партнерів. Угода стосується Дунайського регіону. У 2018р. підписані Угоди з Польщею, Угорщиною і Словаччиною про заходи щодо розвитку спільного Карпатського регіону.

В практиці окремих територій програми розвитку ТКС на рівні місцевих органів влади.

Таким чином, законодавству України в сфері ТКС в переважній своїй частині узгоджується з відповідним європейським законодавством. Проте ще багато питань залишаються невирішеними, як наприклад стосовно створення єврорегіонів тощо. Процес вдосконалення законодавства триває, але базові передумови реалізації ТКС у певних організаційно-правових формах і формах вже є.

3.3. Обґрунтування створення транскордонного морського кластера в Чорноморському регіоні як ефективної форми ТКС в Україні

Ми встановили, що на даному етапі розвитку в більшості транскордонних ініціатив за участю регіонів України вирішуються питання в сфері охорони навколишнього середовища, соціо-культурній, охороні здоров'я. Промисловість, фінанси та інші важливі економічні види діяльності розвиваються не так активно як могли б. В загальному активність в ТКС також досить висока тільки в окремих регіонах. Не зважаючи на це, на всіх рівнях влади зазначається важлива роль ТКС, з'являються нові форми співпраці. На нашу думку, це свідчить про необхідність пошуку і застосування інших форм, відмінних від існуючих. Ймовірно інші способи взаємодії для України підійшли би більше. Серед недостатньо розвинутих форм ТКС транскордонні кластери. Досвід інших країн світу показує, що створення та функціонування кластерів в економіці сприяє підвищенню конкурентоспроможності національних і регіональних економік. Країни-члени ЄС мають такий досвід. Кластерна політика ЄС є частиною його промислової політики.

Кластери як економічну категорію пояснювали такі економісти як А. Маршалл, який обґрунтував важливість текстильного кластера в окрузі Манчестера та кластера металообробки у Шеффілді; М. Портер, який зазначав, що це група взаємозалежних компаній – постачальники, виробники, заклади освіти, органи державного управління, підприємства, які обслуговують основне виробництво, які функціонують на одній території, в певній сфері,

взаємодоповнюють одна одну і, по суті представляють повну систему взаємодії для досягнення певної мети [24]. Головна відмінність кластерів в тому, що це не просто сукупність підприємств, які функціонують на певній території, ці підприємства взаємодіють, доповнюють одне одного, підтримують, між ними налагоджена координація спільних зусиль.

В даній сфері є визначення кластерогенезу – процесу зосередження найбільш ефективних та взаємопов'язаних видів економічної діяльності, тобто сукупність взаємопов'язаних груп успішно конкуруючих фірм, які утворюють золотий перетин усієї економічної системи держави та забезпечують конкурентні позиції на регіональному, міжгалузевому, національному та світовому ринках [24]. Транскордонний кластер – це форма інтеграції незалежних компаній та інституцій, які спеціалізуються у певних взаємопов'язаних галузях та сконцентровані на суміжних територіях двох і більше сусідніх країн [21].

Так успішними прикладами транскордонних кластерів, створених в ЄС є [21]:

– Медікон Воллі (Medicon Valley). Створений Данією та Швецією. В його складі близько 85 біотехнологічних, 27 фармацевтичних, 166 медтехнічних компаній, 7 наукових парків, 6 інкубаторів, 97 дослідницьких та виробничих організацій, 32 госпіталей, 12 університетів, 32 лабораторій, 25 інвестиційних компаній та 17 громадських організацій [21]. В результаті його функціонування склалася система як основа для функціонування і розвитку багатьох інших підприємств;

– BIG-Кластер. Заснований перетворити транскордонний кластер на промисловий у сфері інноваційного зростання на основі біоресурсів. Відрізняється активною участю науковців з їх розробками у практичному застосуванні цих інновацій на підприємствах;

– Біо Воллі (Bio Valley). Об'єднує компанії, дослідницькі інститути, агенції економічного розвитку та громадські організації суміжних регіонів Франції,

Німеччини та Швейцарії, які працюють у сфері фармацевтики та медичних технологій. На основі кластеру функціонують 14 наукових парків.

Транскордонні кластери створюються на досить тривалий час, тому є результатом реалізації регіональних стратегій розвитку ТКС. Вони принципово відрізняються від єврорегіону тим, що спрямовані на досягнення економічних цілей, створюються з ініціативи учасників, а не органів влади.

В сфері кластеризації ЄС вибудував чітку політику розробки і підтримки численних ініціатив [6].

На рис. 3.4. представлені ініціативи ЄС щодо створення умов, підтримки, фінансування транскордонних кластерів.

Так організацією, яка володіє можливостями і інформацією щодо створення транскордонних кластерів є Європейська обсерваторія з питань кластерів і промислових змін. Вона ініціює проведення зустрічей в межах Форуму європейської кластерної політики, проводить Європейську кластерну конференцію, зустрічі представників європейських стратегічних кластерних партнерств, тижні кластерів. Також, на основі даної організації сконцентрована різноманітна інформація – статистична, аналітична тощо для зацікавлених користувачів.

ЄС впроваджує кластерну політику в напрямку інтернаціоналізації кластерів. При цьому зусилля спрямовані на підвищення інтенсивності співпраці кластерів і бізнесу, в тому числі між країнами. В Європі функціонує Європейська платформа співпраці кластерів, на основі якої компанії мають можливість ділитися досвідом, обговорювати проблемні питання, шукати партнерів. В 2018р. захід міжнародного рівня, організований цією організацією, проводився в Україні.

В рамках впровадження кластерної політики ЄС запровадив видозміну ланцюгів доданої вартості, проекти фінансуються різними програмами розвитку. ЄС підтримує окремі кластери, завдяки чому вони можуть розвиватися.

НАПРЯМКИ КЛАСТЕРНОЇ ПОЛІТИКИ ЄС

Рис. 3.4. Ініціативи ЄС щодо транскордонної кластерзації

Джерело: розроблено автором на основі [6]

Ситуація в Україні складає дещо гірше. Найбільша кількість кластерів існує у Львівській області. Проте вони не виконують своєї місії і існують формально. В Закарпатській області не має жодного кластера, але є можливості створення таких.

На нашу думку, організація транскордонного морського кластеру зі ступенем охоплення приморських районів країн в Чорноморському регіоні є перспективним напрямком розвитку ТКС, надає Україні та регіону ряд суттєвих переваг і можливостей для розвитку. Тому далі розглянемо перспективу створення в Україні транскордонного кластеру в Чорноморському регіоні. створити морський транскордонний кластер, який би охоплював приморські регіони країн Чорноморського басейну.

1. Обґрунтування регіонального вибору. На сучасному етапі розвитку глобальної економіки поглиблюються і ускладнюються процеси інтеграції. Україна чітко визначила серед основних своїх пріоритетів економічну інтеграцію до Європи.

Економічні інтереси України простягаються за межі її географічних кордонів. Тобто, для країни важливо вибудовувати співпрацю з іншими країнами. Особливий інтерес представляє Південно-Східний напрям, зокрема Чорноморський регіон. Країни, розташовані в цьому регіоні, характеризуються місткими ринками та стійким розвитком економіки. Україна ж може запропонувати з свого боку нові технології і виробничі цикли.

В цьому регіоні зосереджено інтереси України щодо безпеки її півдня, транспортних потоків до українських портів, можлива участь України у проєктах транспортування газу та нафти до країн Європи, трансєвропейського транспортного коридору. Співпраця у Чорноморському регіоні або «Чорноморська синергія», розглядається і ЄС як перспективний напрям його зовнішньої політики. Регіон Чорного моря з огляду на розширення НАТО, перспективні напрямки діяльності ЄС, реалізацію європейської політики сусідства країнами Європи, як Румунія і Болгарія, приєднання їх до ЄС, розвитком торговельних відносин між країнами на шляху євразійських

наземних транспортних комунікацій тощо набуває стратегічного значення в цілому в світі.

Зовнішня політика України щодо регіонального спрямована на розвиток двосторонніх відносин із країнами регіону. З іншого боку, до інтересів країни входить розвиток портової інфраструктури, торговельного флоту, тобто її морегосподарського комплексу. України в Чорноморському регіоні обрала курс найбільш наближений до задекларованих цілей зовнішньої політики ЄС в цьому регіоні.

Успішна діяльність підприємств морегосподарського комплексу економіки України, яка має конкурентні переваги щодо географічного розташування, доступ та запаси просторових та виробничих ресурсів, сприятиме розвитку зовнішньо- і внутрішньополітичних цілей, зміцнення іміджу країни на міжнародному рівні, поглиблення партнерських зв'язків із країнами ЄС. В цьому плані перспективним напрямком розвитку морегосподарського комплексу і ТКС може стати створення транскордонного морського кластеру.

2. Обґрунтування форми ТКС та галузі (рис. 3.5.). Створення і функціонування транскордонного морського кластера в Чорноморському регіоні може стати механізмом активізації економічної активності і підвищення ефективності та конкурентоспроможності країн в регіоні. Для України створення транскордонного кластера в Чорноморському регіоні забезпечує ефективну інтеграцію чорноморських портів у регіональну і світову транспортно-логістичну мережу, розвиток морської та експортоорієнтованих галузей. Українські підприємства, які доєднуються до кластеру, отримують можливість інтегруватися до міжнародних виробничих і транспортних систем, активізувати ефективність бізнесу, покращити координацію між суб'єктами в середині і кластеру, ї впроваджувати інновації та підвищувати конкурентоспроможність.

Кластер – це форма транскордонної кооперації регіонів. Учасники кластеру об'єднуються на основі конкуренції і кооперації, створюючи при цьому ефект синергії, взаємодоповнюють один одного, створюють посилення конкурентні переваги підприємств, їх об'єднання, держави.

Україна, країни-учасниці, ЄС

- ✓ Підвищення міжнародної конкурентоспроможності
- ✓ Інтеграція чорноморських портів у світову транспортно-логістичну мережу
- ✓ Розвиток морської та експортоорієнтованих галузей
- ✓ Модернізація економічної і галузевої систем
- ✓ Досягнення стратегічних цілей перспективного розвитку галузі
- ✓ Національна безпека
- ✓ Розвиток та підвищення рівня життя в регіонах
- ✓ Єдність, рівноправність, взаємовигідна співпраця

Прикордонні регіони країн-учасниць

- ✓ Центр регіонального розвитку
- ✓ Залучення інвестицій для розвитку
- ✓ Сприятливі умови для розробки та впровадження інновацій
- ✓ Концентрація і розвиток людського потенціалу
- ✓ Розвиток ефективних інститутів і механізмів для стратегічних цілей перспективного розвитку
- ✓ Підвищення рівня життя населення

Галузь, окремі підприємства галузі

- ✓ Інтеграція до міжнародних виробничих і транспортних систем
- ✓ Підвищення ділової активності
- ✓ Підвищення ефективності бізнесу
- ✓ Формування конкурентних переваг
- ✓ Залучення інвестицій для розвитку
- ✓ Стратегічний перспективний розвиток
- ✓ Оптимізація інфраструктури комплексу

Рис. 3.5. Ефекти від створення транскордонного морського кластеру в Чорноморському регіоні

Джерело: розроблено автором

Доцільність створення морського транскордонного кластеру в Чорноморському регіоні пояснюється тим, що саме ця галузь є однією з основних в даному регіоні. В Україні налічується 19 морських торгових портів, 3 морських рибних порти, це найбільше з усіх країн на Чорному та Азовському морях, вантажні термінали, спостерігається тенденція до постійного збільшення обороту контейнерів тощо. Ефективна робота логістичної мережі в створеному транскордонному кластері дозволить оптимізувати організацію діяльності

підприємств виробничого і транспортного комплексів на одній території.

Переваги у створенні такого кластеру очевидні як для України, для країн Європи – Румунія, Болгарія, і для ЄС.

Транскордонний морський кластер стане центром регіонального розвитку і забезпечить галузі залучення інвестицій для його розвитку, розробку та впровадження інновацій, концентрацію і розвиток людського потенціалу, розвиток ефективних інститутів і механізмів, орієнтованих на вирішення стратегічних цілей перспективного розвитку і модернізації економік країн.

3. Структура транскордонного морського кластеру (рис. 3.5.).

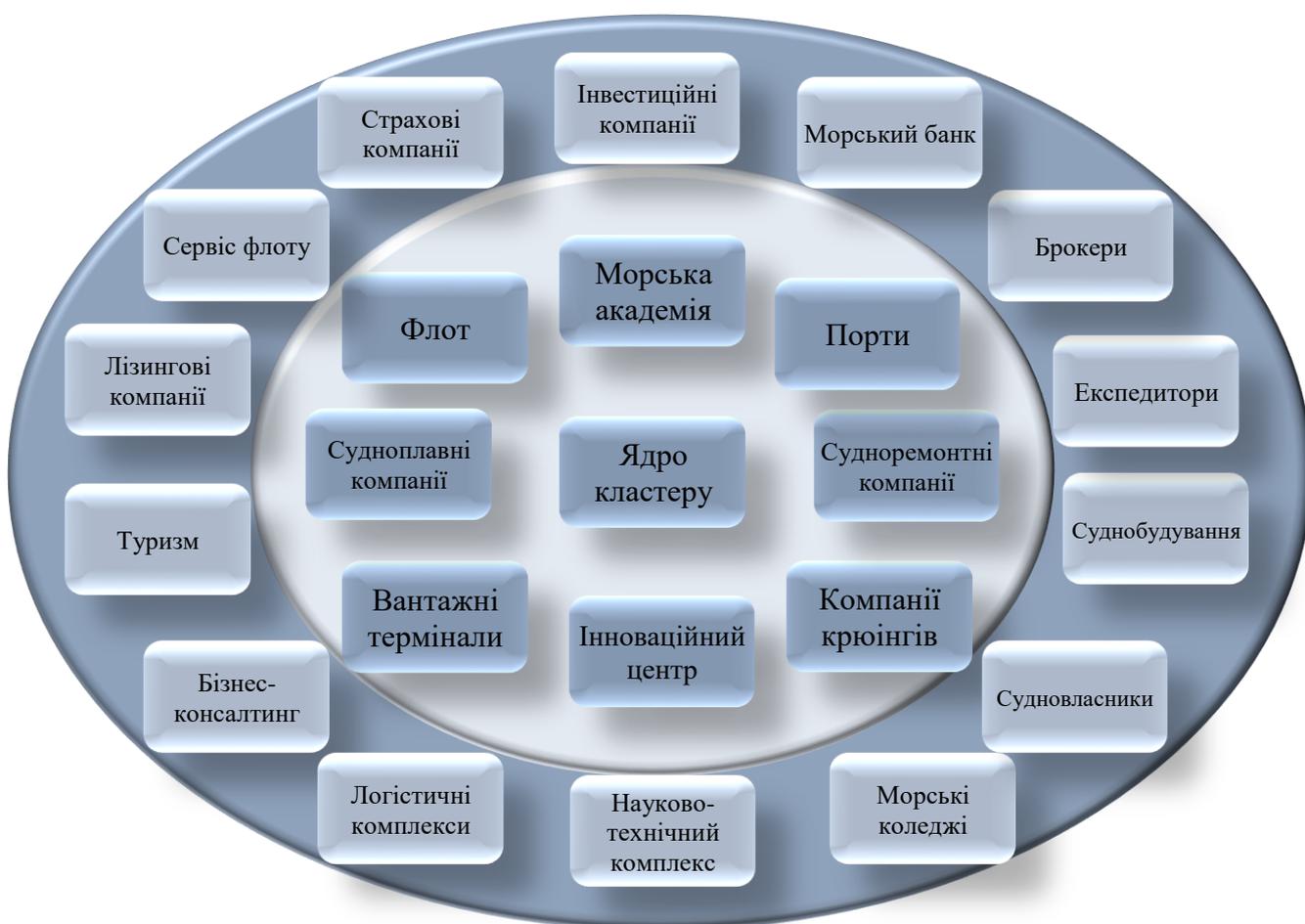

Рис. 3.6. Структура морського кластеру

Джерело: розроблено автором на основі [23]

З огляду, що кластери поєднують різні, але пов'язані види діяльності, різні підприємства в єдину господарську систему, можна казати, що морські кластери сполучають різні види морської діяльності – мореплавання, експлуатацію портів,

суднобудування та судноремонт, рибальство, берегові виробничі підприємства, вантажні та пасажирські морські перевезення, виробництво суднового та портового обладнання, будівництво гідротехнічних берегових споруд, отримання чистих видів енергії, інформаційні технології, морський туризм [23]. Основою морського кластеру є морські перевезення вантажів. Навколо основного виду діяльності концентруються підприємства морегосподарського комплексу, які складають його інфраструктуру.

Для підприємств-учасників транскордонного морського кластеру в Чорноморському регіоні його створення дає можливість отримати такі ефекти:

- 1) зниження рівня витрат підприємств;
 - 2) централізація, синергія, збільшення можливостей спільних зусиль;
 - 4) підвищення потенціалу транскордонного співробітництва, вихід на нові ринки;
 - 5) збільшення товарообороту, експортних поставок на базисних умовах різних груп «Incoterms», підвищення прибуткової маржі;
 - 6) оптимізація кредитування для капіталомістких галузей як суднобудування через участь в кластері фінансово-кредитних установ.
4. Процес створення транскордонного морського кластеру (рис. 3.7.).

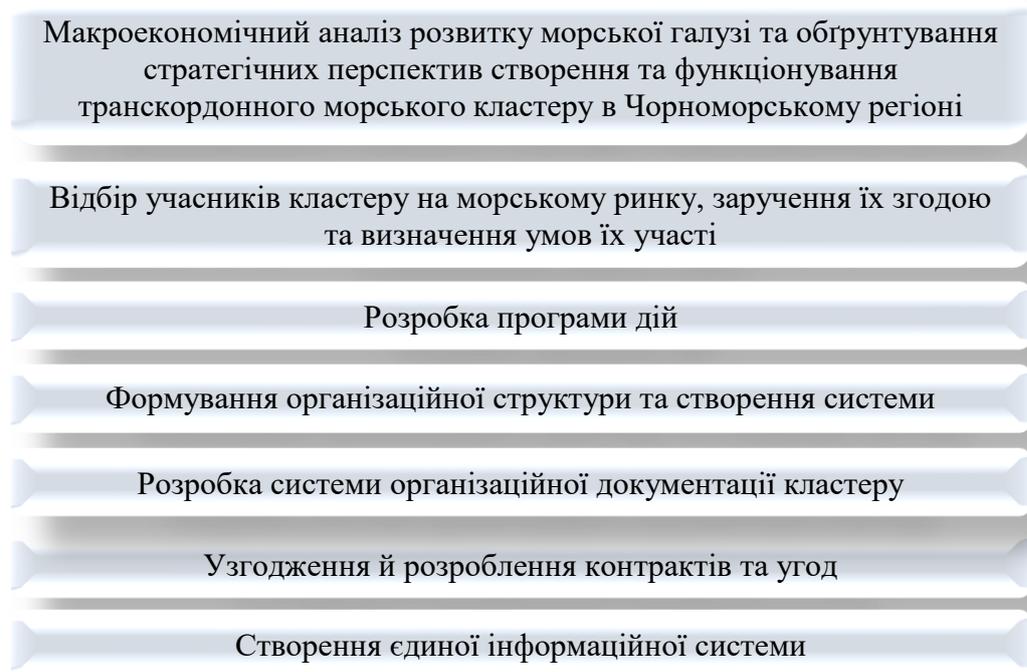

Рис. 3.7. Етапи створення транскордонного морського кластера

Джерело: розроблено автором

До процесу створення транскордонного морського кластеру залучаються різні сторони на основі своїх функцій – ініціатива з боку суб'єктів господарювання, державна підтримка ініціативи всіма країнами-учасницями, схвалення ініціативи і її підтримка з боку відповідних організацій ЄС.

На початку процесу необхідним є розробка організаційно-правових механізмів функціонування транскордонних морських кластерів в Україні.

Отже, кластерогенез морської галузі є перспективним напрямком розвитку ТКС приморських районів країн Чорноморського регіону. Його створення однаково вигідне для всіх країн-учасниць, особливо для України, оскільки об'єднання зусиль всіх учасників морегосподарського комплексу приводить до досягнення значних економічних результатів. Надзвичайно важливим для розвитку на всіх рівнях є долучення до практичної діяльності науки, що дозволить підтримати морський бізнес в плані наукової основи його. В результаті регіони отримають можливість максимально ефективно використовувати транзитний потенціал, вирішувати соціально-економічні питання регіонів та морської галузі в загальному з урахуванням інтересів всіх учасників. В загальному, таким чином буде створена потужна система взаємовигідного співробітництва бізнесу, науки, освіти та влади.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

1. Для ефективної організації діяльності в рамках ТКС варто у процесі реалізації реформ місцевого самоврядування та адміністративно-територіальної передбачити формування оптимальних механізмів співробітництва між органами влади різних рівнів. Таким чином можна буде вирішити проблему участі органів місцевої влади до участі в ТКС, які наразі мають недостатньо можливостей для цього. Ми розглянули питання розвитку ТКС з огляду загальної проблемності для держави, окрім цього існує багато більш конкретних напрямків, які зможуть активізувати діяльність прикордонних регіонів в розбудові транскордонної співпраці.

3. На підтримку розвитку ТКС в Україні її Уряд також виступає активною стороною підписання міжнародних договорів. У 2017р. підписана Угода про фінансування Дунайської транснаціональної програми, згідно з якою кожний рік проводяться конкурси проектних заявок для партнерів. Угода стосується Дунайського регіону. У 2018р. підписані Угоди з Польщею, Угорщиною і Словаччиною про заходи щодо розвитку спільного Карпатського регіону. В практиці окремих територій програми розвитку ТКС на рівні місцевих органів влади. Отже, законодавству України в сфері ТКС в переважній своїй частині узгоджується з відповідним європейським законодавством. Проте ще багато питань залишаються невирішеними, як наприклад стосовно створення єврорегіонів тощо. Процес вдосконалення законодавства триває, але базові передумови реалізації ТКС у певних організаційно-правових формах і формах вже є.

3. Організація транскордонного морського кластеру зі ступенем охоплення приморських районів країн в Чорноморському регіоні є перспективним напрямком розвитку ТКС, надає Україні та регіону ряд суттєвих переваг і можливостей для розвитку. Туму далі розглянемо перспективу створення в Україні транскордонного кластеру в Чорноморському регіоні. створити морський транскордонний кластер, який би охоплював приморські регіони країн

Чорноморського басейну.

Кластерогенез морської галузі є перспективним напрямком розвитку ТКС приморських районів країн Чорноморського регіону. Його створення однаково вигідне для всіх країн-учасниць, особливо для України, оскільки об'єднання зусиль всіх учасників морегосподарського комплексу приводить до досягнення значних економічних результатів. Надзвичайно важливим для розвитку на всіх рівнях є долучення до практичної діяльності науки, що дозволить підтримати морський бізнес в плані наукової основи його. В результаті регіони отримають можливість максимально ефективно використовувати транзитний потенціал, вирішувати соціально-економічні питання регіонів та морської галузі в загальному з урахуванням інтересів всіх учасників. В загальному, таким чином буде створена потужна система взаємовигідного співробітництва бізнесу, науки, освіти та влади.

ВИСНОВКИ

На кінець дослідження ми отримали наступні результати.

1. Встановлено, що ТКС – це об'єктивно необхідне і взаємовигідне співробітництво. Для України в загальному і окремих регіонів, територіальних громад, органів місцевого самоврядування, їх асоціацій та об'єднань, місцевих органів виконавчої влади ТКС – це ефективний спосіб розвитку. Суб'єкти обирають форму ТКС у відповідності з метою, цілями, враховуючи свої інтереси. Для українських регіонів орієнтиром є європейський досвід, скоригований на особливості регулювання діяльності різних форм ТКС та характерні національні закономірності. Рішення про ТКС обирають самі зацікавлені в цьому сторони.

2. Констатовано, що існування таких форм ТКС: єврорегіони, ОЕС, ЄОТС, транскордонні кластери, індустріальні парки. Їх створення визначається потребами і цілями територій-учасниць ТКС. Всі форми ТКС функціонують на основі визначених принципів. Найпростіша організаційна форма ТКС – безпосередні контакти суб'єктів та учасників. Всі ТКС передбачають укладення відповідних угод про співпрацю.

3. Встановлено, що ТКС здійснюється на основі ряду законодавчих і регламентних документів, які врегульовують міждержавні взаємовідносини між територіальними одиницями на основі принципів рівноправності і партнерства. Систематизовано основні документи, які формують засади та принципи європейського ТКС в рамках Ради Європи. Такими документами є 1) Європейська (Мадридська) рамкова конвенція про ТКС між територіальними общинами або владами, 2) додаткові протоколи до неї, 3) Європейська хартія місцевого самоврядування, 4) Європейська хартія регіональних мов та мов меншин, 5) Європейська ландшафтна конвенція.

4. Встановлено, що ТКС в Європі розвивалося поступово, по зростаючій. Європейські транскордонні об'єднання мають комплексну організаційну структуру, функціонують як самостійні одиниці на постійній основі, мають власні адміністративні, технічні та фінансові ресурси, власну внутрішню

стратегію розвитку; керуючі органи не утворюють новий рівень влади чи керівництва, забезпечують ефективну взаємодію існуючих органів влади, інших державних і приватних організацій; всі проєкти і програми розробляються і впроваджуються на основах дотримання національного законодавства, історично в ЄС існує принцип взаємоузгодження рішень на рівні окремої держави і місцеві органи влади самостійні в прийнятті конкретних рішень; є способом забезпечення загальнолюдських цінностей; враховують інтереси учасників; забезпечують економічні інтереси розвитку прикордонних регіонів, досягнення соціальних ефектів; сприяють розвитку трудової мобільності, освіти і культури, нових каналів комунікації, поширення інформації та знань.

5. Проаналізовано й встановлено, що ТКС в Україні розвивається недостатньо активно, має посередні результати; кожний євро регіон має характерні риси та тенденції розвитку; на розвиток ТКС впливають соціально-економічний стан області, чисельність населення, потенціалу регіону. Найкращі позиції в «Карпатського євро регіону». Для євро регіонів важливо підвищення, активізація міжрегіонального співробітництва східних регіонів України з регіонами країн-членів Європейського Союзу. Є проблема суттєвих диспропорцій соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів. виправити їх можна спираючись на досвід країн-членів ЄС. Важлива роль відводиться інституційно-правовому, організаційному, фінансовому забезпеченню, участі держави в становленні ТКС.

6. Досліджено і встановлено, що стан ТКС в Україні оцінюється як трохи вище середнього за рахунок досить високої активності в окремих регіонах. Це українсько-словацькому та українсько-угорському ТР. Складна ситуація в українсько-російському ТР. Пріоритетні напрямки ТКС – соціальні проєкти. Привабливі для інвестицій – туризм і водопостачання та поводження з відходами. ТР обирають для ТКС транскордонні проєкти та угоди щодо ТКС. Найактивнішими учасниками ТКС є громадські організації.

7. Рекомендовано для ефективної організації діяльності в рамках ТКС у процесі реалізації реформ місцевого самоврядування та адміністративно-

територіальної передбачати формування оптимальних механізмів співробітництва між органами влади різних рівнів з метою вирішення проблем участі органів місцевої влади до участі в ТКС та збільшення їх можливостей для цього. ТКС варто розвивати не лише з огляду загальної ефективності для держави, але й з огляду конкретних напрямків, які дозволять активізувати діяльність прикордонних регіонів та їх розвиток.

8. Визначено основні напрямки підтримки розвитку ТКС в Україні в плані вдосконалення нормативно-законодавчої підтримки з боку Уряду держави: розробка детальних рекомендацій та нормативних документів стосовно організації форм ТКС, врегулювання діяльності різних форм ТКС, перетворення формальних процедур функціонування ТКС на рівень їх практичної реалізації.

9. Обґрунтовано доцільність організації транскордонного морського кластеру зі ступенем охоплення приморських районів країн в Чорноморському регіоні Європи як такого, що надає Україні та регіону ряд суттєвих переваг і можливостей для розвитку, враховуючи європейський досвід ефективного транскордонного кластероґенезу. Зокрема, доведено, що його створення однаково вигідне для всіх країн-учасниць, особливо для України, оскільки об'єднання зусиль всіх учасників морегосподарського комплексу приводить до досягнення значних економічних результатів, а саме регіони та морегосподарський комплекс отримують можливість максимально ефективно використовувати транзитний потенціал, вирішувати соціально-економічні питання з урахуванням інтересів всіх учасників. Як результат створення транскордонного морського кластеру буде створена потужна система взаємовигідного співробітництва бізнесу, науки, освіти та влади.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабінова О. Міжрегіональне співробітництво: зміст, форми, роль та проблеми реалізації в Україні. *Державне управління та місцеве самоврядування* : зб. наук. пр. 2011. Вип. 4 (11). URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Dums/2011_4/index.html.
2. Бараннік В.О. Щодо сприяння розвитку регіональних кластерів в Україні. Національний інститут стратегічних досліджень. *Аналітична записка*. 2021. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-08/klustery.pdf>
3. Васильченко А.О. Аналіз економічної думки у розрізі передумов розвитку кластерних формувань у працях українських, білоруських та російських вчених. *Академічний огляд*. 2021. № 1 (54) С. 14-20.
4. Гороховська К.В. Транскордонне співробітництво в Україні: значення та пріоритетні напрями розвитку. *Ефективна економіка*. 2017. № 8. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5736>
5. Гребельник О.П. Принципи, функції та чинники формування транскордонного співробітництва в умовах розширеного ЄС. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2019. № 4. Т.2. С. 14-19.
6. Демедюк О.П. Перспективи розвитку транскордонних кластерів в прикордонних областях Західної України. *Регіональна економіка*. 2020. №2. С. 58-71.
7. Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки. Постанова Кабінету Міністрів України від 05.08.2020 № 69. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>
8. Державна служба статистики : веб-сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
9. Деякі питання реалізації у 2021-2023 роках Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 12.05.2021 № 497-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/497-2021-%D1%80#Text>

10. Додатковий протокол до Європейської хартії місцевого самоврядування про право участі у справах місцевого органу влади. Протокол Рада Європи від 16.11.2009. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_946#Text

11. Дунська А., Жалдак Г. Транскордонне співробітництво: сутність та перспективи розвитку. *Підприємництво та інновації*. 2019. №7. С. 56-64.

12. Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями. Конвенція Ради Європи від 21.05.1980. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_106/conv#Text (дата звернення: 01.11.2020).

13. Європейська хартія місцевого самоврядування. Хартія Ради Європи від 15.10.1985. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text

14. Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями. Рада Європи, міжнародний документ від 21.05.1980 р. Редакція від 16.11.2009. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_106.

15. Європейська хартія регіональних мов або мов меншин. Хартія Ради Європи від 05.11.1992. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_014#Text

16. Європейська ландшафтна конвенція. Конвенція Ради Європи від 20.10.2000 № ETS N 176. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_154#Text

17. Єврорегіон «Верхній Прут»: досвід, особливості, виклики, шляхи інтенсифікації співробітництва. Інформаційно-аналітичний видання. Укл. Гакман С.М., Нечаєва-Юрійчук Н.В., Бройде З.С. Наук. ред. Ярмистий М.В. Чернівці: «Букрек», 2020. 36 с.

18. Загальна інформація. Навіщо децентралізація? За матеріалами веб-сайту «Децентралізація дає можливості». URL: <https://decentralization.gov.ua/about>

19. Задоя О.А. Кластеризація: проблеми поєднання європейського досвіду з українськими реаліями. *Європейський вектор економічного розвитку*. 2020. № 1 (28). С. 59-67.

20. Інформаційний бюлетень «Інструменти економічного розвитку місцевих громад: кращі європейські практики у сфері транскордонного співробітництва». Серія 1. Єврорегіони, ОЕС, ЄОТС. URL: <http://ird.gov.ua/irdp/p20190035.pdf>

21. Інформаційний бюлетень «Інструменти економічного розвитку місцевих громад: кращі європейські практики у сфері транскордонного співробітництва». Серія 2. Транскордонні кластери. URL: <https://ird.gov.ua/irdp/p20200032.pdf>

22. Інформаційний бюлетень «Інструменти економічного розвитку місцевих громад: кращі європейські практики у сфері транскордонного співробітництва». Серія 3. Транскордонні індустріальні зони та парки. URL: <https://ird.gov.ua/irdp/p20210033.pdf>

23. Коваленко С.І. Транскордонний кластерогенез як процес міжнародної мезоінтеграції у Дунайському-Чорноморському басейні. *Світове господарство і міжнародні економічні відносини*. 2019. Випуск № 1(69). С. 43-52.

24. Коваленко С. І. Емерджентність розвитку транскордонних кластерних систем у морській галузі України. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2019. № 1. С. 155-164.

25. Козик В.В., Мицишин О.Л. Транскордонні кластери: сутність та особливості. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2017. Львів : Видавництво Львівської політехніки. № 875. С. 153-160.

26. Лемко Ю.Р. Європейське об'єднання територіального співробітництва як інструмент розвитку транскордонної співпраці. *Вісник НТУУ «КПІ» Політологія. Соціологія. Право*. 2021. № 1(49). С. 60-64.

27. Лизанець О.В. Становлення і розвиток прикордонного співробітництва регіону. Науковий вісник Ужгородського університету. Редкол.: В.П. Мікловда (голов. ред.), М.І. Пітюлич, Н.М. Надь та ін. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2010. Вип. 30. С. 106-111.

28. Літвін Л. А. Функціонування єврорегіонів як складова реалізації національних інтересів. *Вісник Донецького національного університету імені*

Василя Стуса. 2019. № 4. С. 63-68. URL: <https://jvestnik-politology.donnu.edu.ua/issue/view/251>

29. Мельник О.Г., Приведа Р.Б. *Форми транскордонного співробітництва в Україні: стан та перспективи розвитку. Підприємництво та інновації*. 2020. Вип. 132. С. 30-36.

30. Мельник Л.А. *Європейський досвід управління розвитком транскордонного співробітництва. Державне управління: удосконалення і розвиток*. 2018. № 2. URL: http://www.dy.nauka.com.ua/pdf/2_2018/30.pdf

31. Михалків І. *Розвиток транскордонних кластерів в Україні. Економіка України в умовах глобалізації і регіоналізації* : зб. тез доп. Міжн. наук.-практ. інтернет-конф. студентів та молодих вчених, 3-4 квітня 2014р. Тернопіль, 2014. С.205-208.

32. Мінрегіонбуд: Відбулася Міжнародна конференція з питань транскордонного співробітництва та розвитку Чорноморського євро регіону. Урядовий портал : *веб-сайт*. URL: http://old.kmu.gov.ua/kmu/control/uk/publish/article?art_id=185406747&cat_id=244314797

33. Морський кластер України. *Веб-сайт*. URL: <https://maritimeukraine.com/>

34. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 р. № 333-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#Text>

35. Про затвердження Типової форми угоди про транскордонне співробітництво: Наказ Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 24.06.2019 р. № 140. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0784-19>

36. Про транскордонне співробітництво : Закон України від 24.06.2004 № 1861-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-15#Text>

37. Про індустріальні парки. Закон України від 21.06.2012 № 5018-VI.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5018-17#Text>

38. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 р. № 695.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>

39. Про цілі сталого розвитку України на період до 2030 року. Указ Президента України від 30.09.2019 № 722/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>

40. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 р. № 333-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#Text>

41. Про засади державної регіональної політики. Закон України від 05.02.2015 № 156-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text>

42. Про затвердження Державної програми розвитку транскордонного співробітництва на 2021-2027 роки. Постанова Кабінету Міністрів України від 14.04.2021 № 408. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/408-2021-%D0%BF#Text>

43. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року. Постанова Кабінету Міністрів України від 06.08.2014 № 385. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%D0%BF#Text>

44. Про затвердження державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 р. № 695.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>

45. Про затвердження Державної програми розвитку транскордонного співробітництва на 2021-2027 роки. проєкт постанови Кабінету Міністрів України. Міністерство розвитку громад та територій України : веб-сайт. URL: <https://www.minregion.gov.ua>

46. Про місцеве самоврядування в Україні. Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>

47. Про транскордонне співробітництво : Закон України від 24.06.2004 № 1861-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-15#Text>

48. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року. Указ Президента України від 30.09.2019 № 722/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>

49. Реформа децентралізації. Урядовий портал : *веб-сайт*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/>

50. Ринейська Л.С. Кластери у сучасній глобальній економіці. Ефективна економіка. 2016. № 5. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4971>

51. Розвиток транскордонного співробітництва : наук.-аналіт. доп. НАН України. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України»; наук. редактор В.С. Кравців. Львів, 2017. 89 с.

52. Розвиток транскордонного співробітництва: наук.-аналіт. доп. НАН України. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України» ; наук. редактор В.С. Кравців. Львів, 2016. 125 с.

53. Самборський О.В., Гласов П.В. Сучасна кластерна політика України: проблеми та перспективи. *Агросвіт*. 2021. № 11. С. 57-64.

54. Самойленко Н.С. Європейський досвід міжрегіонального прикордонного співробітництва. Особистість, суспільство, держава: проблеми минулого і сьогодення : матер. II Міжнар. наук.-практ. конф. : у 2 част. (Суми, 18 квітня 2016 р.). Ред. колегія : В.М. Власенко, С.І. Дегтярьов, Р.Камберова та ін. Суми : Сумський державний університет, 2016. Ч.1. с. 101-104.

55. Смирнов І. Процеси транспортно-логістичної кластеризації в європейському союзі та Україна: площини взаємодії. *Часопис соціально-економічної географії*. 2012. Вип. 13(2). С. 31-38.

56. Соціально-економічний розвиток прикордонних областей в умовах дії Угоди про Асоціацію між ЄС та Україною (за результатами експертних оцінок)

: наук.-аналіт. Записка. НАН України. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України». Львів, 2017. 64 с.

57. Стрижиченко Н.О. Єврорегіон як форма транскордонного співробітництва. *Бізнесінформ*. 2012. № 7. С. 61-64.

58. Транскордонне співробітництво: правові основи та успішні практики : посібн. Євчак Ю.Б., Зарді А., Лазур Я.В., Очкаї Д., Санченко А.Є., Сошников А.О., Устименко В.А., Фетько Ю.І. За заг. ред. В.А. Устименка; ред.-упоряд. Гук А.К., Санченко А.Є. К., 2020. 152 с.

59. Химинець В.В., Головка А.А., Мірус О.І. Транскордонне співробітництво як інструмент місцевого та регіонального розвитку : аналіт. доп. Київ : НІСД, 2021. 47 с.

60. Цеханович В.Б. Транскордонні кластери у системі єврорегіонального співробітництва України. *Приазовський економічний вісник*. 2021. Випуск 1(24). 161-166.

61. Шипоша В.А. Зарубіжний досвід функціонування кластерних утворень. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2019. Вип. 24, част. 3. С. 148-158.

62. AER Declaration on Regionalism. 30 August, 1996. URL: <https://drive.google.com/file/d/0B32WWgUI38F6SUp4N2tOUDhCVHM/view> (дата звернення: 01.11.2020).

63. AER Statutes, as adopted by the AER General Assembly 05 June 2019 in Larnaca (CY). URL: <https://aer.eu/aer-statute/>

64. Commission Implementing Regulation (EU) No 897/2014 of 18 August 2014 laying down specific provisions for the implementation of cross-border cooperation programmes financed under Regulation (EU) No 232/2014 of the European Parliament and the Council establishing a European Neighbourhood Instrument. OJ L 244, 19.08.2014, p. 12–54. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/GA/TXT/?uri=CELEX:32014R0897>

65. Commission Regulation (EC) No 951/2007 of 9 August 2007 laying down implementing rules for cross-border cooperation programmes financed under

Regulation (EC) No 1638/2006 of the European Parliament and of the Council laying down general provisions establishing a European Neighbourhood and Partnership Instrument. OJ L 210, 10.8.2007, p. 10-25. URL: <https://eurlex.europa.eu/legal-content/GA/TXT/?uri=celex%3A32007R0951>

66. Commission Regulation (EC) No 1628/94 of 4 July 1994 concerning the implementation of a programme for cross-border cooperation between countries in central and eastern Europe and Member States of the Community in the framework of the Phare programme. OJ L 171, 06.07.1994, P. 0014–0016. URL: <https://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:31994R1628&from=GA>

67. Congress of local and regional authorities. Web-site. URL: <https://www.coe.int/en/web/congress/>

68. Congress of Local and Regional Authorities of the Council of Europe. Web-site. URL: <https://www.facebook.com/COECongress/>

69. Consolidated version of the Treaty on the functioning of the European Union. OJ C 202, 7.6.2016, p. 1-388. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016E/TXT&from=EN>

70. EUREGIO. Wikipedia : web-site. URL: <https://en.wikipedia.org/wiki/EUREGIO>

71. Euregio: web-site. URL: <https://www.euregio.eu/de/>

72. European observatory for clusters and industrial change. European Commission: *web-site*. URL: https://ec.europa.eu/growth/industry/policy/cluster/observatory_en

73. European Strategic Cluster Partnership for Going International. European Cluster Collaboration Platform: *website*. URL: <https://www.clustercollaboration.eu/eu-cluster-partnerships/escp-4i>

74. European observatory for clusters and industrial change. European Commission: Website. URL: https://ec.europa.eu/growth/industry/policy/cluster/observatory_en

75. European Charter of Local Self-Government (2016). SPDP, Council of Europe. Printed at the Council of Europe. URL: <https://rm.coe.int/european-charter-for-local-self-government-english-version-pdf-a6-59-p/16807198a3>

76. European Outline Convention on Transfrontier Co-operation between Territorial Communities or Authorities (ETS №106). Council of Europe, Madrid. 21.05.1980. URL: <https://rm.coe.int/1680078b0c>

77. European Committee of the Regions (CoR). URL: <https://cor.europa.eu/en/about/Pages/default.aspx>

78. Interreg. Wikipedia : web-site. URL: <https://en.wikipedia.org/wiki/Interreg>

79. IULA Worldwide declaration of local self-government adopted by the IULA Council, Toronto, June 1993. URL: http://www.bunken.nga.gr.jp/data/link/suishinhonbu/shiryoshitsu/iula_decl_txt.pdf

80. Opinion 24 (2004) on the draft outlook report of the Committee of the Regions on a new legal instrument for cross-border co-operation. Adopted by 11th Session, 25 to 27 May 2004, Congress of Local and Regional Authorities of Europe. URL: <https://rm.coe.int/opinion-of-the-congress-of-local-and-regionalauthorities-on-the-draft/1680719340>

81. Opinion of 13 March 2002 of the Committee of the Regions on «Strategies for promoting cross-border and inter-regional co-operation in an enlarged EU – a basic document setting out guidelines for the future» (2002/C 192/09). OJ C 192, 12.8.2002, P. 37–42. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52000AR0180>

82. Opinion of the Committee of the Regions on the Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council establishing a European grouping of cross-border cooperation (EGCC). OJ C 71, 22.3.2005, P. 46–53. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/ALL/?uri=celex%3A52004AR0062>

83. Recommendation Rec(2005)2 of the Committee of Ministers to member states on good practices in and reducing obstacles to transfrontier and interterritorial co-operation between territorial communities or authorities. Adopted by the

Committee of Ministers on 19 January 2005. URL: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805db0a8

84. Recommendation CM/Rec(2007)5 of the Committee of Ministers to member states on the conclusion of transfrontier co-operation agreements in SouthEastern Europe. Adopted by the Committee of Ministers on 31 January 2007 at the 985th meeting of the Ministers' Deputies. URL: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805d6bb2

85. Recommendation of Congress of local and regional authorities of Europe 117 (2002) on «Promoting transfrontier cooperation: an important factor of democratic stability in Europe». Debated and approved by the Chamber of Regions on 4 June 2002 and adopted by the Standing Committee of the Congress on 6 June 2002. URL: <https://rm.coe.int/-promoting-transfrontier-co-operation-an-importantfactor-of-democrati/1680718bd0>

86. Recommendation of Congress of local and regional authorities of Europe 270 (2009) Transfrontier co-operation in Europe. Adopted by the Congress on 13 October 2009. URL: <https://rm.coe.int/transfrontier-co-operation-in-europe-rapporteur-k-h-lambertz-belgium-r/1680718ca1>

87. Regio Basiliensis. Wikipedia : web-site. URL: https://de.wikipedia.org/wiki/Regio_Basiliensis

88. Regio Basiliensis: web-site. URL: <https://www.regbas.ch/de/ueber-uns/lageplan/>

89. Regulation (EC) No 1059/2003 of the European Parliament and of the Council of 26 May 2003 on the establishment of a common classification of territorial units for statistics (NUTS). OJ L 154, 21.06.2003, p. 1-41. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:02003R1059-20180118&qid=151913658593>

90. Regulation (EC) No 1638/2006 of the European Parliament and of the Council of 24 October 2006 laying down general provisions establishing a European Neighbourhood and Partnership Instrument. OJ L 310, 09.11.2006, p. 1-14. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/ALL/?uri=CELEX:32006R1638>

91. Regulation (EU) No 232/2014 of the European Parliament and of the Council of 11 March 2014 establishing a European Neighbourhood Instrument. OJ L 77, 15.03.2014, p. 27-43. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32014R0232>

92. Regulation (EU) No 1302/2013 of the European Parliament and of the Council of 17 December 2013 amending Regulation (EC) No 1082/2006 on a European grouping of territorial cooperation (EGTC) as regards the clarification, simplification and improvement of the establishment and functioning of such groupings. OJ L 347, 20.12.2003, p. 303-319. URL: <https://eurlex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32013R1302>

93. Regulation (EC) No 1082/2006 of the European Parliament and of the Council of 5 July 2006 on a European grouping of territorial cooperation (EGTC). OJ L 210, 31.07.2006, p. 19-24. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/ALL/?uri=CELEX:32006R1082>

94. Resolution 349 (2012) 1 of the Congress of Local and Regional Authorities. The governance of macro-regions in Europe. Adopted by the Congress on 18 October 2012. URL: <https://rm.coe.int/the-governance-of-macro-regions-ineurope-rapporteur-e-mohr-austria-1-/1680719f91>

95. Statutory Resolution (2000)1 of the Committee of Ministers on 15 March 2000. URL: https://www.cvce.eu/content/publication/2003/8/27/4ce51753-1524-4688-892c-3d6d5fdc2424/publishable_en.pdf

96. The European online hub for industry clusters. Website. URL: <https://clustercollaboration.eu/>

97. The Council of Europe Landscape Convention. Council of Europe, 20.10.2000 № ETS N 176. URL: <https://www.coe.int/en/web/landscape>

98. The European Charter for Regional or Minority Languages. Council of Europe, 05.11.1992. URL: <https://www.coe.int/en/web/european-charter-regional-or-minority-languages>

99. Transfrontier [#45] co-operation. Parliamentary Assembly Recommendation 1829 (2008). Adopted at the 1034th meeting of the Ministers' Deputies (11 September 2008). URL: <https://pace.coe.int/en/files/17631/html>

100. Transfrontier [#46] co-operation in Europe. Parliamentary Assembly Recommendation 1013 (1985). Adopted by the Standing Committee on 4 July 1985. URL: <http://www.assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTMLen.asp?fileid=15047&lang=en>